

2

XIII

1968

IDRIJSKI RAZGLEDI

Izdaja Mestni muzej v Idriji. Uredniški odbor: inž. Ivan Gantar, Jurij Bavdaž, prof. Vinko Cuderman, Jože Car, Rafko Terpin, Damjan Flander. Glavni urednik Jože Car. Odgovorni urednik Srečko Logar. Izhaja vsake tri mesece. Letna naročnina 4 Ndin, za inozemstvo 6 Ndin. Poštnina plačana v gotovini. Naslov: Idrijski razgledi, Idrija, poštni predal 11, tel. Idrija 86-135, telegrami Muzej Idrija, tek. rač. pri NB Idrija št. 5202/603-119. Tiska tiskarna »Primorski tisk« Koper

Pridobivanje živosrebrnih spojin pri idrijskem rudniku

I. Uvod

Živo srebro je dobro topno le v solitni kislini in v zlatotopki, v parni fazi se izredno lahko spaja z vsemi halogeni (klorom, bromom, jodom) in kisikom, direktno se spaja tudi z žveplom v trdni fazi. Zato so najbolj znane živosrebrne spojine nitrati $\text{Hg}_2(\text{NO}_3)_2$ in $\text{Hg}(\text{NO}_3)_2$, kloridi Hg_2Cl_2 in HgCl_2 , jodidi Hg_2J_2 in HgJ_2 , bromidi Hg_2Br_2 in HgBr_2 , oksidi Hg_2O in HgO ter sulfidi Hg_2S in HgS . Prve so enovalentne merkuro spojine, ki so vedno bimolekularne (pišemo Hg_2Cl_2 in ne HgCl), druge so dvovalentne — merkuri spojine. Vse ostale Hg spojine navadno pridobivamo le iz prej navedenih z zamenjavo anionske skupine. V zadnjem času se uporabljajo predvsem organske živosrebrne spojine, v katerih nastopa živo srebro le v dvovalentni obliki. Splošna formula je RHgX , kjer pomeni R organski radikal (C_2H_5- , CH_3- , C_6H_5- itd.), X pa anionsko skupino (Cl' , OH' , $\text{CH}_3\text{COO}'$ itd.), n. pr. $\text{C}_6\text{H}_5\text{HgCl}$).

Že za anorganske spojine živega srebra je značilno, da so zelo strupene za vse oblike življenja. (Sublimat je bil ravno tako znan strup kot arzenik. Dokazano je, da je Ivan Grozni umrl od zastrupitve z živim srebrom, podobno domnevajo tudi za Napoleona). Še mnogo bolj strupene so organske spojine živega srebra. Najbolj nevarne med njimi so spojine z nasičenimi ogljikovodiki, ki so celo bolj hlapne od samega živega srebra (dve kanadski uradnici sta umrli od zastrupitve s hlapi dietilnega živega srebra $(\text{C}_2\text{H}_5)_2\text{Hg}$, ki je bilo uskladiščeno v sobi poleg urada).

Ravno zaradi te lastnosti pa so živosrebrne spojine človeštvu tudi koristne. Uporabljajo jih namreč za uničevanje bakterij (antiseptiki), alg (algicidi), gljiv (fungicidi), škodljivih rastlin (herbicidi), v medicini še kot diuretike (sredstva, ki povečajo izločanje urina iz telesa). Največ se uporabljajo kot fungicidi za dezinfekcijo semen, posebno žitaric, za zatiranje sluzi in alg v industrijskih vodah itd.

Živo srebro se uporablja še v spojini s fulminsko kislino — Hg-fulminati $\text{Hg}(\text{CNO})_2$ kot najbolj znano inicialno razstrelivo.

II. Živosrebrne spojine, izdelane pri idrijskem rudniku pred drugo svetovno vojno

Za popolno sliko o proizvodnji živosrebrnih spojin pri našem rudniku bi bilo potrebno zbrati vse tehnične in ostale podatke, raztresene v številnih virih.

Za enkrat se moram omejiti le na podatke iz »Zgodovine idrijskega rudnika«.

1) Cinober — živosrebrni sulfid (HgS)

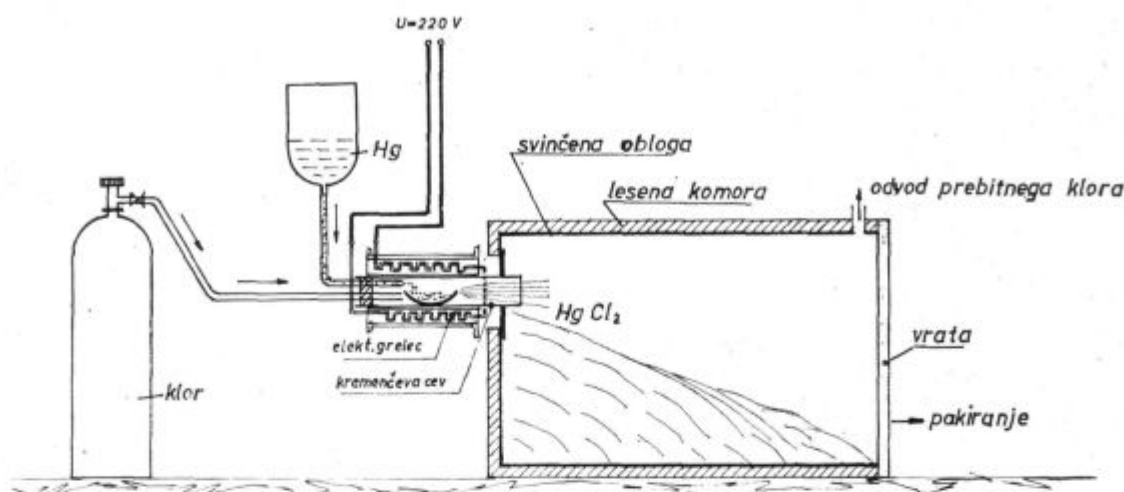
Ima molekularno težo 232,67, specifično težo 8,1, nastopa v rdečih heksagonalnih kristalih, sublimira pri 584 °C, v vodi je netopen, topen je v raztopini natrijevega sulfida in v zlatotopki. Nahaja se v naravi — ruda se imenuje cinabarit. V prejšnjih stoletjih je bil zelo cenjen kot slikarska barva in barva za šminke, danes pa ni več zaradi mnogo cenejših anilinskih in drugih barvil.

V Idriji so cinober izdelovali že od vsega začetka v precejšnjih količinah. Izdelovali so ga v glavnem na suh način. Živo srebro in žveplo so pomešali v stehiometričnem razmerju z malenkostnim prebitkom žvepla. Maso so gnetli 2 uri in 45 minut. Dobljeni produkt je vseboval črni HgS ter še elementarno živo srebro in žveplo. Črno maso so segrevali, da se je žveplo dokončno spojilo z živim srebrom; kar ga je bilo v prebitku, je zgorelo, cinober pa je nato pri povečani temperaturi odsubliral. Kasneje so ga izdelovali tudi na moker način tako, da so črni sulfid kuhali pri 45 °C z raztopino kalijevega luga. Za niansiranje rdeče barve se lahko dodaja do 1 % antimonovega sulfida. Na moker način pridobljeni cinober so imenovali vermillon.

Proizvodnja cinobra je precej nihala in večkrat za daljše obdobje tudi prenehala. Zanimivo je, da so npr. leta 1818 predelali skoraj vso pridobljeno količino živega srebra v cinober. Leta 1880 so obnovili tovarno cinobra na mestu današnjega kemijskega laboratorija.

2. Razen cinobra so v letih okrog 1800 izdelali še manjše količine kalomela (Hg_2Cl_2), sublimata HgCl_2 in precipitata HgO .

HEMA TEHNOLOŠKEGA PROCESA PROIZVODNJE $HgCl_2$

III. Živosrebrne spojine, izdelane pri idrijskem rudniku po drugi svetovni vojni

Po drugi svetovni vojni vse do leta 1957 živega srebra niso predelovali v spojine. V letu 1957 so bili narejeni prvi poskusi pridobivanja živosrebrnega oksida na moker način, kasneje pa še sublimata in ostalih anorganskih spojin.

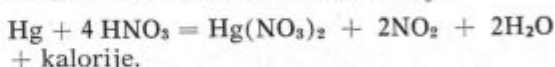
1) Živosrebrni oksid — HgO

Na moker način pridobljeni živosrebrni oksid je amorfen — rumen prah z molekularno težo 216,61 in specifično težo 11,14, v vodi je slabo topen, dobro pa se topi v vseh — tudi razredčenih — mineralnih kislinah. S segrevanjem postaja vedno temnejše rdečkasto rjave barve, dokler ne razpade na živo srebro in kisik. Uporabljajo ga kot pigment pri barvanju (predvsem v tropskih predelih zaradi zaščite pred napadom živih organizmov, kot so alge, bakterije itd.). Največ pa se uporablja za predelavo v organske živosrebrne spojine.

V Idriji so bili narejeni prvi poskusi industrijskega pridobivanja HgO na moker način v napravah iz nerjavečega jekla, ki jih je v spodnjem delu topilnice na mestu nekdanje »lončarije« postavljal inštitut »Boris Kidrič« iz Vinče za svoja raziskovanja. Poskusi so bili narejeni v okviru topilniškega obrata, nato je proizvodnjo prevzel kemijski laboratorij, dokler ni bil v oktobru leta 1960 ustanovljen obrat za Hg -spojine. Vrh je dosegla proizvodnja oksida v letu 1964, ko je bila predelana približno polovica vsega živega srebra. V letu 1965 je začela proizvodnja padati, danes se praktično ne izdeluje več.

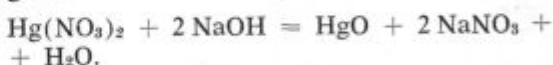
Postopek pridobivanja:

V kotel iz nerjavečega jekla se pripravi razredčena soliturna kislina. Vanjo se iz rezervoarja nad kotlom v sorazmerno kratkem času spusti vsa količina živega srebra, tako da steče burna eksotermna reakcija:

Pri tem se razvije toliko toplote, da se lahko spoji vse živo srebro s solitrno kislino v merkuri nitrat.

Pri reakciji se razvijejo velike količine zelo strupenih rjavih nitroznih plinov (NO_2). Živosrebrni oksid dobimo iz raztopine merkuri nitrata, z obarjanjem z natrijevim lugom.

Če je prva reakcija pravilno potekla, dobimo pri drugi lepo rumeno oborino HgO . Ob pomanjkanju solitrne kisline ali pa zaradi prenizke temperature lahko dobimo namesto rumene črno oborino Hg_2O — merkuro oksid. Oborina HgO se lepo posede na dno kotlov, večkrat jo speremo z vodovodno vodo, da odstranimo natrijev nitrat ($NaNO_3$), ji s centrifugiranjem odstranimo glavno količino vode, nato jo še sušimo, meljemo in pakiramo.

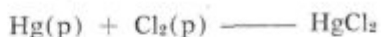
2. Živosrebrni klorid — $HgCl_2$ — sublimat

Je bel kristaliničen prah rombske strukture, ima molekularno težo 271,52, spec. težo 5,44. Tali se pri $280^\circ C$, sublimira pri $302^\circ C$. Pod vplivom organskih substanc (pluta, guma, mast, sladkor) razpade v kalomel. V vodi je razmerno dobro topen (70 g/l pri $20^\circ C$).

Je zelo strupen, že 0,2 do 0,3 g je smrtna doza za človeka. Z jajčnim beljakom daje netopne spojine, zato uporabljamo beljak kot antidot pri zastrupljenjih s sublimatom.

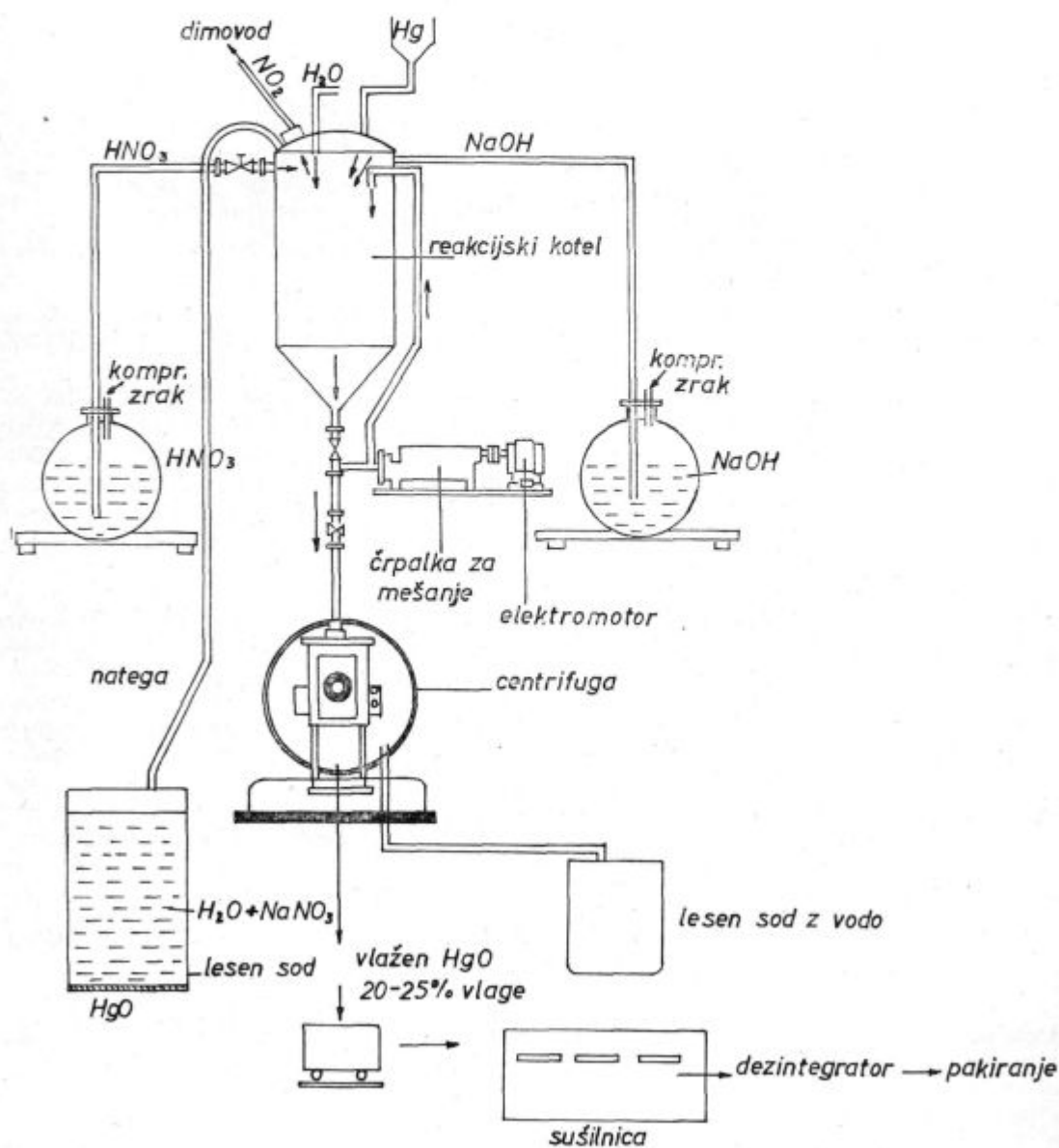
Se pred drugo svetovno vojno so ga mnogo uporabljali za zdravljenje sifilisa in kot antiseptik. Na prvem področju so ga izpodrinili antibiotiki, na drugem pa razkužilna sredstva, ki ne dražijo kože. Danes se uporablja v glavnem za predelavo v druge živo-srebrne spojine, predvsem v organske.

Na osnovi laboratorijskih poskusov smo se odločili za najbolj ekonomičen suh postopek z direktno reakcijo med klorom in živim srebrom v parni fazi.

Postopek je na prvi pogled enostaven, vendar je bilo treba najti za industrijsko pridobivanje celo vrsto tehničnih rešitev, ki so

SHEMA TEHNOLOŠKEGA PROCESA PROIZVODNJE HgO

terjale mnogo dela, truda in izpostavljanja strupenim učinkom hlapov živega srebra, klora in sublimata. Največ težav so nam povzročili tesnenje med vročo kremenovo cevjo, svinčemo in lesom, dovod in odhlapevanje živega srebra, material za reakcijsko posodo in odstranjevanje klora. Po dolgotrajnih poskusih smo končno v letu 1960 postopek toliko dodelali, da je bilo mogoče postaviti naprave za industrijsko proizvodnjo. V letih 1962—1963 je obrat za Hg-spojine izdelal okoli 10 ton sublimata. V letu 1964 je bila zaradi splošnega upadanja zanimanja za predelavo živega srebra tudi proizvodnja $HgCl_2$ opuščena. Proizvodni postopek je naslednji: V kremenovo izparilnico, postavljeno v kremenovo cev premera 10 cm, ki je z zunanje strani ogrevana z električnim grelcem, spuščamo po cevki kapljice živega srebra. Po drugi cevki napeljeno nad izparilnico klor iz jeklenke. Živo srebro »zgoriva« z zelenim plamenom v toku klora v $HgCl_2$, ki ga odnaša prebiten klor v leseno komoro, obloženo znotraj s svinčeno pločevino. Postopek teče kontinuirano, dokler ni komora polna. Čim več je sublimata v komori, tem višja je temperatura in tem večji in lepši so kristali. Ko je komora polna, ustavimo tok klora in Hg, pustimo, da se sublimat prezračí, ga pobereemo iz komore in pakiramo za prodajo.

Tako kot pri oksidu, obstoji tudi tu nevarnost, da se zaradi premajhnega prebitka klora Hg ne oksidira do merkuri oblike in na-

stane namesto sublimata kalomel Hg_2Cl_2 . Postopek zahteva sorazmerno majhna začetna investicijska vlaganja, pa tudi kasneje sorazmerno majhne proizvodne stroške. Slabo je edino to, da so tako surovine (Hg in Cl) kot tudi produkt ($HgCl_2$) izredno strupene hlapne snovi, ki lahko močno ogrozijo zdravje delavcev.

3. Razen tega smo v laboratorijskem merilu izdelali še razne druge živosrebrne spojine: Hg-arzenat $Hg_2(AsO_4)_3$, Hg-acetat $Hg(CH_3COO)_2$, rdeči oksid HgO in črni sulfid HgS. Zanjega smo izdelali 500 kg na moker način.

Vse kaže, da v sedanji veliki konjunkturi živega srebra ni zanimiva njegova predelava v spojine, po vsej verjetnosti pa se bo v bodočnosti ta potreba še pojavila.

Literatura:

- L. Goldwater:
Occupational Exposure to Mercury (1964)
- Ivica Kavčič:
Diplomsko delo — pridobivanje sublimata iz štupe (1958)
- Ivan Mohorič:
Zgodovina idrijskega rudnika (1960)
- Rochow, Hurd, Lewis:
The chemistry of organometallic compounds (1957)
- Egon Wiberg:
Anorganska kemija (1952)

Andrej Mažgon

TELOVADNI DOM

Ze tri leta opazujemo rast nove stavbe v spodnjem delu Idrije na Lenjštatú ob Idriji. Domače gradbeno podjetje »Zidgrad« gradi po načrtu ing. Aljančiča iz Ljubljane telovadni dom, ki bo eden najsodobnejših v Sloveniji. Objekti za telesno vzgojo so danes najmočnejše orožje v boju proti različnim fizičnim slabostim. To spoznanje ni novo. Vendar smo v Idriji rabili precej časa, da je to spoznanje prodrlo. Idrijskim družbenim delavcem in naši skupnosti pa gre zahvala, da so se uresničile dolgoletne želje vseh tistih, ki jim je skrb za telesno vzgojo ljudstva, posebno mladine, za zdravje, delovne sposobnosti ljudstva, kakor tudi za krepitev obrambne moči države na prvem mestu.

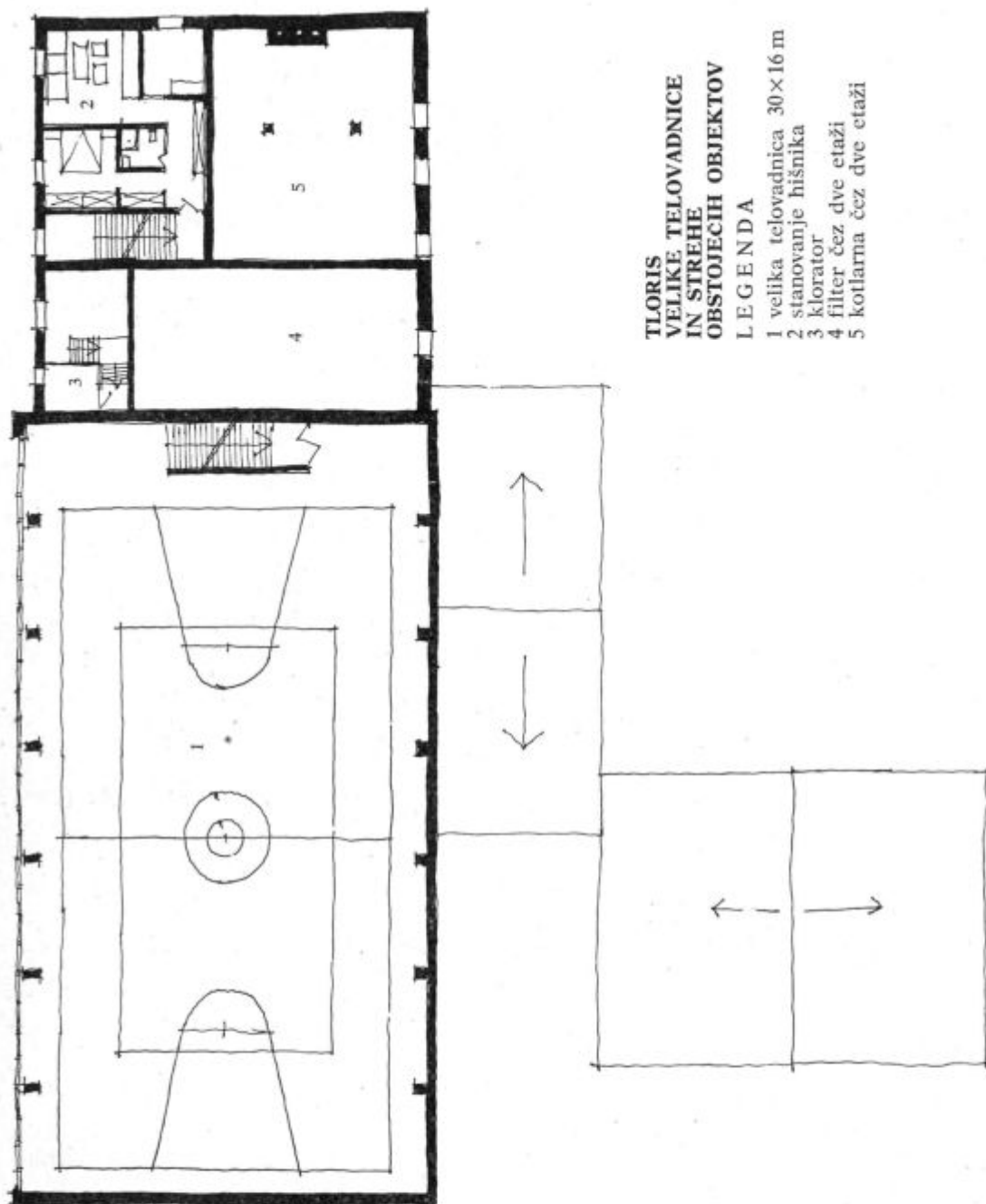
V občini imamo tri telovadnice. Največja telovadnica je v Cerknem z 276 m² koristne

površine. V Idriji sta dve manjši telovadnici. Celotna koristna površina vseh telovadnic znaša 564,60 m². Skupno imamo na področju komune 16 športnih objektov v bolj ali manj zadovoljujočem stanju. Če celotno površino teh športnih objektov delimo s številom prebivalcev, dobimo kvadraturu športnih objektov na posameznega prebivalca — v idrijski občini znaša 1,7 m². To število nam pove, da je občina glede športnih objektov še precej pod povprečjem, da ne zadošča vsem potrebam po tovrstni dejavnosti.

Še točnejšo sliko dobimo, če primerjamo število prebivalcev s številom članstva posameznih telesnovzgojnih organizacij, s športnimi objekti in pa s številom šoloobveznih otrok v posameznih predelih komune, kjer nam center takega predela predstavlja šola.

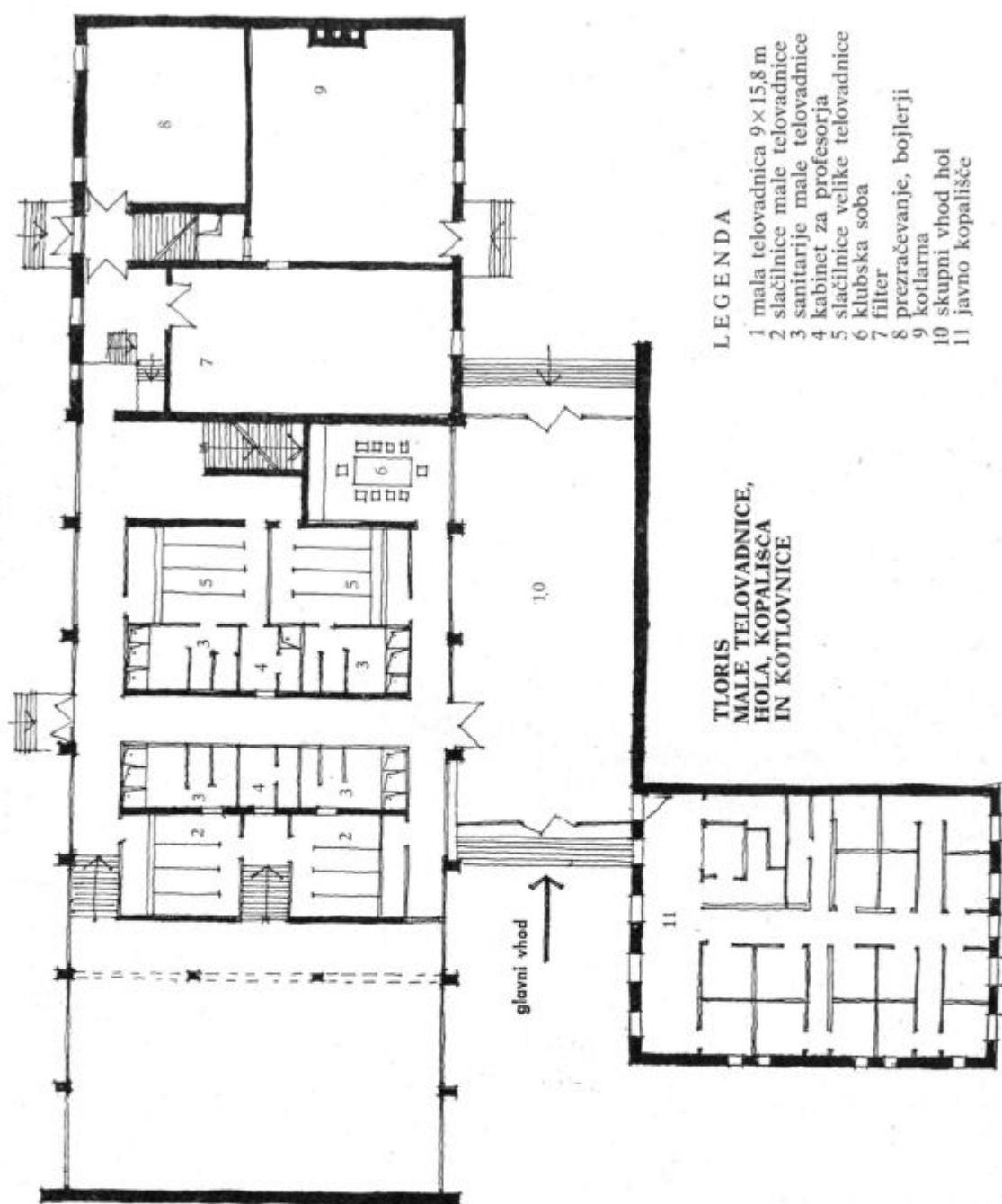

V Idriji sami je vsakemu meščanu dodeljeno 2,8 m² skupne športne površine. Leta 1964 je v republiki odpadlo na prebivalca 3,06 m² skupne površine. Vsi objekti v občini so po kategorizaciji športnih objektov razvrščeni v tretjo, to je zadnjo kategorijo. Če vzamemo za optimalno vrednost kvadrature športnih površin 12 m², potem s prikazanimi rezultati ne moremo biti zadovoljni. Vzrokov, ki pogojujejo takšno stanje, je več in so objektivne ter subjektivne narave.

»Ker je dejavnost telesne kulture posebnega družbenega pomena, mora občina izpolnjevati obveznosti, določene z ustavo, zakoni in statuti. Občinska skupščina in njeni organi skrbijo za to, da nosilci neposrednih obveznosti in nalog na področju telesne kulture (šole, delovne organizacije, specializirane organizacije ter ustanove) uspešno izpolnjujejo naloge na svojem področju. Zato mora občinska skupščina proučevati in ocenjevati položaj ter probleme telesne kulture

TLORIS
MALE TELOVADNICE,
HOLA, KOPALISCA
IN KOTLOVNICE

LEGENDA

- 1 mala telovadnica 9×15,8 m
- 2 slačilnice male telovadnice
- 3 sanitarije male telovadnice
- 4 kabinet za profesorja
- 5 slačilnice velike telovadnice
- 6 klubska soba
- 7 filter
- 8 prezračevanje, bojlerji
- 9 kotlarna
- 10 skupni vhod hol
- 11 javno kopalisce

na svojem področju in usklajevati aktivnosti ustreznih dejavnikov«. Tako je zapisano v tezah Telesna kultura v novih družbeno ekonomskih pogojih, o katerih je razpravljala prosvetno-kulturni zbor Zvezne skupščine.

Zal je šlo mimo nas precej generacij, ki so bile priča potenciranja spektakularnega aspekta športa in klasificiranja športnih panog po stopnji spektakularnosti. Vse to je povzročalo in še povzroča zanemarjanje pozitivnih funkcij telesne kulture, kot so npr. vzgojne, rekreacijske ipd. Takšna negativna politika ima posledice, ki se kažejo npr. v neugodnem zdravstvenem in fizičnem stanju

mladine, ki nima potrebnih pogojev za šolsko telesno vzgojo in športno življenje ter rekreacijo v prostem času.

V šolskem letu 1965/66 in v začetku šolskega leta 1966/67 je bila v sistematični pregled zajeta osnovna šola v Idriji.

Od skupno prijavljenih 861 otrok je bilo pregledanih 738.

S sistematičnim pregledom je bilo ugotovljeno:

— da ima dobro telesno držo 411 ali 55,69 % otrok, slabo pa 321 ali 44,30 % otrok;

- slabo držo imajo otroci v tretjem, četrtem, petem, šestem in včasih še v sedmem razredu. Nekoliko boljše je stanje v prvem, drugem in osmem razredu;
- telesno slabo razvitih je 45 ali 6,09 % otrok;
- od skupnega števila otrok ima 313 ali 42,24 % naznačene deformacije hrbtenice in 2 ali 0,27 % izražene deformacije hrbta;
- deformacije stopal ima 210 ali 28,84 % otrok;
- deformacije prsnega koša 70 ali 9,48 % otrok;
- motnje vida 2,88 % otrok;
- zanimivo je tudi to, da kljub temu, da je pretežna večina družin v Idriji dobro situiranih, ker so očetje zaposleni pri RZS, je 142 ali 19,25 % otrok slabo hranjenih, 281 ali 38,07 % srednje in le 315 ali 42,68 % dobro hranjenih otrok.

Če navedene podatke primerjamo z republiškim povprečjem, ugotovimo, da so naši rezultati enaki republiškim le v odstotku kariesa, ki je v zadnjih letih izredno padel. Vsi ostali podatki so daleč nad republiškim povprečjem. Tako imamo pri nas 20 % več slabih drž, 33 % več naznačenih deformacij hrbtenic, 8 % več deformacij stopal in slabo hranjenih otrok.

Nič boljša ni slika naših mladincev, ki se odpravljajo na odsluženje vojaškega roka. Razpolagam s skopimi podatki. Letnik 1949 ima 15 začasno nesposobnih in 8 stalno nesposobnih mladincev. Letnik 1948 pa 10 začasno in 3 stalno nesposobne.

Glavne vzroke tako slabega zdravstvenega stanja naše mladine lahko strnemo takole:

- ure telesne vzgoje na osnovni šoli v Idriji ne potekajo tako, kot bi morale, zaradi pomanjkanja ustreznih prostorov, 50 % ur telesne vzgoje od 5. do 8. razreda je uresničeni v razredu;
- pedagoških delavcev za pouk telesne vzgoje je premalo in njihova kvalifikacijska struktura ne ustreza;
- nerešeno je vprašanje učnih načrtov — otrok, ki hoče izdelati razred, mora ves prosti čas presedeti pri knjigah, sedenje pa je najbolj škodljiva drža.

Postavljamo hipotezo, da se bo v naslednjih letih odstotek raznih deformacij znižal, ko bo v letošnjem letu dograjena prva faza rekreacijskega centra.

Iz priloženih skic vidimo, da je vhodni hall centralno nameščen in služi tako javnemu kopališču kot tudi telovadnemu domu. Pro-

stor lahko služi za razne sestanke, predavanja in projekcije raznih filmov ali diapozitivov za manjše skupine obiskovalcev. Po našem mnenju bi bilo bolj funkcionalno, ko bi imelo javno kopališče svoj vhod.

Telovadni dom leži severno od vhodnega halla. Vzdolžna smer stavbe je v smeri vzhod—zahod.

Telovadni dom obsega: veliko telovadnico dimenzij 29,00 × 16,00 × 7,00 m z balkonom za manjše število gledalcev na vzhodni strani dvorane, malo telovadnico dimenzij 18,00 × 9,20 × 5,50 m, po 2 garderobi za veliko in malo telovadnico z ločenimi sanitarijami za moške in ženske, 2 kabineta za profesorje telesne vzgoje in sejno-klubsko sobo.

Funkcionalno so strogo ločeni tako imenovani »čisti hodniki« (kjer se hodi v copatah) od »umazanih« (kjer se hodi v čevljih). Tudi same garderobe so ločene v dva dela (umazane in čiste) s klopjo, kjer si takoj pri vstopu športniki sezujejo čevlje in gredo v copatah po čistem hodniku v telovadnico.

Velika telovadnica je namenjena košarki, odbojki, tenisu, namiznemu tenisu, rokometu, malemu nogometu in akademijam. Razen tega je v tem prostoru veliko drobnega orodja, ribstolov, letev, latvenikov, žrdi, plezal, ki odlično služijo uram splošne telesne vzgoje in kondicijski pripravi vseh vrst športnikov.

Mala telovadnica je namenjena gimnastiki. V njej so vsa orodja, ki pridejo v poštev tudi za najbolj zahtevne telovadce. Pod je v obeh telovadnicah elastičen.

Zapisal sem le nekaj informacij o novem telovadnem domu. Od ObZTK in od vseh telesnovzgojnih delavcev pa je odvisno, ali bo objekt služil svojemu namenu.

Preden zaključimo, še nekaj misli o rekreacijskem centru. V drugi fazi gradnje, ki naj se predvidoma prične drugo leto, pridejo na vrsto zimski bazen, rokometno igrišče in letno telovadišče. Gradnja mini golf igrišča, kegljišča in še nekaterih igrišč pa je planirana v tretji fazi.

Prvotni koncept rekreacijskega centra je nekoliko spremenjen. Namesto dveh letnih bazenov se bo zgradil zimski bazen z montažno steno. Prof. Boris Leskovec je v zadnji številki glasila SZDL izčrpno pisal o bazenu. Krajevna skupnost kot investitor rekreacijskega centra pa bo poskrbela za upravljanje vseh objektov.

Pred vhodom v telovadni dom bo stal spomenik idrijskega rojaka Stanka Bloudka, po katerem se bo imenoval naš rekreacijski center.

KRONIKA

Rudarsko-industrijske šole v Idriji (1948—1954)

Ko je bila leta 1948 ustanovljena v Idriji Rudarsko-industrijska šola, je vse kazalo, da bo postala Idrija najmočnejše središče strokovnega šolstva Slovenije.

Šola je bila ustanovljena z odločbo Ministrstva za rudarstvo FLRJ, generalna direkcija za rudnike in topilnice barvnih kovin, Beograd št. 16238 z dne 15. sept. 1948 in določeno je bilo:

1. da se pri Rudniku živega srebra v Idriji ustanovi v šolskem letu 1948/49 Rudarsko-industrijska šola — rudarski odsek s 30 učenci v I. razredu,

2. da prevzame vzdrževanje šole in doma, kakor tudi vse ostale finančne izdatke Rudnik živega srebra v Idriji,

3. da nadzorovanje nad delom šole prevzame Ministrstvo za rudarstvo.

Iz dobro ohranjenih tipkanih šolskih izveštij in obširnega arhiva, ki ga hrani rudnik, lahko razvidimo, da je imela šola v prvih letih precejšnje težave s predmetniki zaradi teoretičnih in praktičnih predmetov, ker se

razni predlogi niso med seboj ujemali in jih je morala šola sama prilagoditi potrebam rudnika.

Solske prostore je dobila šola v poslopju bivše realke (sedanje gimnazije), kjer so bile tudi ostale strokovne šole. Zgornje nadstropje je služilo za internat. Praktični pouk pa je bil v sklopu rudnika.

Za honorarnega upravitelja je bil imenovan strojni tehnik Slavko Poljanšek, tudi vseh 7 predavateljev je bilo honorarnih iz takratne Šole za učence v gospodarstvu. Tudi pri praktičnem pouku so bile 4 učne moči honorarne.

Šola se je v prvem letu posluževala knjižnice in raznih zbirk ter kabineta Šole za učence v gospodarstvu, pripravljati pa se je začela lastna mineraloška zbirka.

Kronika nam nato našteva več strokovnih ekskurzij v razna sorodna podjetja Slovenije, prav tako pa je bila zelo živahna tudi mladinska organizacija, posebno še pri telesno-vzgojnem delovanju. Kar 8 učencev pa je so-

Rudarska šola letnikov 1948/49 in 1949/50

Foto: Filipčič, Idrija

delovalo uspešno tudi pri rudniški godbi na pihala.

V začetku šolskega leta je bilo vpisanih 35 učencev, med letom jih je odšlo ali odpadlo 12, ob koncu leta je bilo 23 učencev. Razred je izdelalo 16 učencev, od tega 4 s popravnim izpitom.

V šol. letu 1949/50 šola ni doživela bistvenih sprememb, razen razširitve na dva razreda.

V začetku leta je bilo sklenjeno, da bo vsak učenec moral obvezno vlagati od študentske mesečno v I. letniku 150 din, v II. letniku pa 200 din. Honorarni učni kader se je razširil na 11 predavateljev. Težkoče so bile s praktičnim delom v jami, ker so delali učenci skupaj z rudarji in zgodilo se je celo, da je delovodja poslal učenca na delo v nezdrav revir. Proti koncu šolskega leta pa je bilo tudi to urejeno, saj je šola dobila svoj šolski revir in redne delovodje.

Šola je sicer začela pripravljati material za lastne zbirke, vendar se je v glavnem še posluževala vseh pripomočkov šole za učenje v gospodarstvu.

Ekskurzije so bile tudi v tem letu pogoste, delo mladinske organizacije pa se je še poglobilo. Večje uspehe so učenci dosegali posebno pri telesni vzgoji. Šola je priredila tudi prvo šolsko razstavo.

Seznam učencev navaja ob koncu leta v I. razredu 32 učencev. Izdelalo jih je 26, od tega 6 s popravnim izpitom, 5 pa jih ni izdelalo.

V II. razredu je bilo 16 učencev, ki so vsi izdelali razred, eden s popravnim izpitom. Ker ni bilo odličnih učencev, šola ni podelila nagrad, pohvaljenih pa je bilo 7 učencev iz I. razreda in eden iz II. razreda.

Med letom je šola izdelala tudi poseben predlog o organizaciji šole, o predmetnikih teoretičnega in praktičnega pouka ter razdelilnik ur.

V šol. letu 1950/51 si je šola uredila boljše prostore v pritličju iste stavbe, tudi predmetnik je bil urejen mnogo bolj praktično, razširila pa se je tudi na III. razred. Tudi učno osebje se je nekoliko razširilo, posebno pri strokovnem pouku.

V I. razredu je bilo 25 učencev, v II. 35 in v III. 17, skupaj torej 77 učencev.

To leto nam je dalo tudi prve absolvente:

1. Bratuš Ciril,
2. Erjavec Valentin,
3. Gantar Stefan,
4. Hvala Srečko,
5. Kogej Baldi,
6. Kogej Ivan,
7. Kogej Marjan,

8. Keber Franc,
9. Lapajne Pavel,
10. Mezek Jože,
11. Mlakar Rafael,
12. Mohorič Henrik,
13. Ogrič Feliks,
14. Pajer Damijan,
15. Velikajne Ignacij,
16. Vogrič Emil,
17. Zajc Franc.

V šol. letu 1951/52 se je predmetnik ponovno menjal, pa tudi z učnim osebjem so med letom nastale dvakrat spremembe, kar je nekoliko vplivalo na učni uspeh.

Učencev je bilo v I. razredu 25, v II. 20, v III. 23, skupaj je imela šola še 68 učencev.

Iz šole je odšla že druga garnitura absolventov:

1. Bogataj Marijan,
2. Božič Franc,
3. Erjavec Marjan,
4. Gosler Marjan,
5. Gosler Marjan II,
6. Gregorač Jože,
7. Hvala Alojz,
8. Kogej Milan,
9. Kogoj Venceslav,
10. Kovač Izidor,
11. Kovač Marjan,
12. Kristan Anton,
13. Kržišnik Julij,
14. Logar Ivan,
15. Lazar Ivan,
16. Likar Marjan,
17. Ogrič Franc,
18. Pelhan Marjan,
19. Pervanja Ivan,
20. Rudolf Ivan,
21. Tratnik Stanko,
22. Troha Karel,
23. Vončina Ernest.

V šol. letu 1952/53 je začela šola s postopno likvidacijo, zato v I. razred ni bilo več vpisa. Tudi učno osebje se je začelo postopoma zmanjševati.

V II. razredu je bilo 24 učencev in tudi v III. 24, skupaj je imela šola še 48 učencev.

Odšlo je zopet 23 absolventov:

1. Bončina Franc,
2. Bogataj Ciril,
3. Beričič Marjan,
4. Črnologar Franc,
5. Brešar Mirko,
6. Gantar Marjan,
7. Gnezda Jože,
8. Jakopec Konrad,

9. Krničnik Franc,
10. Kokošar Davorin,
11. Mohorič Cveto,
12. Miklavčič Valentin,
13. Podgornik Marjan,
14. Poženel Srečko,
15. Podobnik Jože,
16. Rupnik Franc,
17. Sedej Viktor,
18. Troha Marjan,
19. Treven Alojz,
20. Vidmar Rudolf,
21. Zmagaj Ivan,
22. Zonta Ivan,
23. Razdrih Ivan (privatno).

V šol. letu 1953/54 je ostal samo III. razred in iz šole je odšlo še zadnjih 22 absolventov:

1. Albreht Silvester,
2. Boškin Edvard,
3. Bačnar Rafael,
4. Čibej Ludvik,
5. Gantar Marjan,
6. Erjavec Andrej,
7. Hovnik Adolf,
8. Kržišnik Martin,
9. Kobal Marjan,
10. Mohorič Silvester,
11. Moravec Jože,
12. Mikuž Marjan,

13. Nagu Miha,
14. Pavše Filip,
15. Radenkovič Radenko,
16. Sedej Stanko,
17. Seljak Marjan,
18. Sabec Marjan,
19. Stravs Milan,
20. Vehar Marjan,
21. Vidmar Ivan,
22. Ogrič Alojz.

Namenoma nismo posebej naštevati pri posameznih letih ekskurzij, delovanja učencev izven šole, mladinske organizacije in vsega ostalega dela te mladine, ki je bilo skozi vsa leta zelo živahno in pomembno ne samo za šolo, ampak tudi za naše mesto. Številna so bila posebno tekmovanja v raznih panogah telesne vzgoje.

Šola dejansko ni bila ukinjena. Pri rudniku so bili mnenja, da imajo za sedaj dovolj kvalificiranih rudarjev in da je šola preveliko breme. Verjetno pa se je kmalu pokazalo, da to mnenje ni bilo pravilno, saj je bila šola obnovljena že leta 1965 in še danes uspešno nadaljuje z delom.

Pomen šole je bil zelo velik: nekaj učencev je nato nadaljevalo strokovni študij na višjih šolah, drugi so dosegli višje kvalifikacije. Večina pa še danes uspešno dela pri rudniku tudi na vodilnih mestih.

Geod. Anton Vončina

Maturanti idrijske realke leta 1913

Prebivalci naselbine ob Idrijci so se hitro množili in menda prav zato zgodaj čutili potrebo po izobrazbi svojih otrok. Pridobivane živega srebra se je pričelo še pred letom 1500, a že okrog leta 1580 je dobila Idrija — takrat le večje naselje brez lastne uprave — pod vplivom došlih nemških rudarjev svojo luteransko osnovno šolo, na kateri je poučeval tudi Idrijčan Peter Petelin-Gallus. Protestanti so bili sicer kmalu pregnani, toda šola je ostala kot enorazredna katoliška osnovna šola. Ta je konec 18. stoletja napredovala v trirazrednico in se še naprej lepo razvijala: fantje so dobili peti razred že leta 1877, dekleta pa šele leta 1893, zato pa leta 1913 celo osmi razred, tako da so zadnji štirje razredi veljali za meščansko šolo.

Sinovi Idrijčanov niso mogli na osnovni šoli obiskovati več kot peti razred zato, ker so lahko po končanem petem razredu nada-

ljevali svojo izobrazbo na realki, kar takrat za dekleta še ni bilo običajno. Predniki realke so bili: trirazredna gimnazija (1784—1797), gimnazija-licej med francosko zasedbo (1809) in pripravniški tečaj za učitelje (1852—1866). Leta 1894 je Avstrija odbila prošnjo idrijske občine za ustanovitev nižje gimnazije, češ da je gimnazij že dovolj.

V težnji, da Idrija le dobi srednjo šolo, je idrijska občina pod županom Dragotinom Lapajnetom sklenila dne 18. 8. 1900 osnovati mestno nižjo realno gimnazijo, ki so jo pozneje spremenili v realko. Končno je avstrijsko ministrstvo le odobrilo (z odločbo dne 7. 6. 1901) prvi razred mestne štirirazredne realke s slovenskim učnim jezikom in jeseni 1901 je zavod pričel s poukom v I. razredu, v katerega se je vpisalo 55 dijakov. Visoka številka je gotovo najlepši dokaz, kako zelo je bila ta srednja šola potrebna Idriji

sami, pa tudi bližnji in daljni slovenski okolici. Za prvo silo je občina zgradila za novi zavod poslopje za občinsko hišo, s šolskim letom 1903/04 pa se je realka že preselila v novo moderno stavbo nad mestom. V prvotnem posloppju je bila potem gledališka dvorana, sedaj pa so tam mestni uradi. Leta 1905 je bila realka spremenjena v popolni sedemrazredni zavod s pravico do mature. S šolskim letom 1909/10 je bila realka podražvljena, obdržala pa je slovenski učni jezik. Prvi sedmošolci so maturirali leta 1908, torej še na mestni realki.

Maturanti iz leta 1913 so se vpisali v prvi razred jeseni leta 1906. Večina je prej obiskovala pripravnico, na kateri je učitelj Engelbert Gangl, slovenski mladinski pisatelj in pesnik ter poznejši šolski nadzornik, poučeval predvsem nemščino, da so dijaki potem lahko sledili pouku tudi pri predmetih, pri katerih so bila predavanja v nemščini. Seveda dijakom ni šlo v glavo, zakaj toliko muke z nemščino na slovenski šoli. Šele na veliki proslavi raznih obletnic realke leta 1951 je dolgoletni ravnatelj dr. Stanko Bevko to vprašanje pojasnil. Avstrijsko ministrstvo je naročilo, naj profesorji za slovenski zavod spišejo slovenske učne knjige za vse predmete. Proforski zbor idrijske realke pa se je temu odloku uprl z nasprotnim predlogom, naj imajo zlasti tehnični predmeti (matematika, geometrija in fizika) še naprej nemške knjige, da se abiturientom olajša prehod in študij na nemških visokih šolah. Upravičeni predlog je bil odobren in idrijski realčani res niso imeli na visokih šolah z nemščino nobenih težav.

V prvi razred se je vpisalo 50 dijakov, od tega 31 iz Idrije in 19 iz drugih krajev. Idrijčanov je bilo torej 62 %, kar je lep dokaz, kako zelo je bila potrebna v Idriji srednja šola in kako posrečen je bil sklep idrijske občine, da ustanovi tako šolo. Med Idrijčani je bila dobra polovica rudarskih sinov, drugi pa so bili iz uradniških in trgovskih družin. Najbrž bi od dijakov iz rudarskih družin nobeden ne mogel obiskovati srednje šole zunaj Idrije, postali bi bili torej rudarji ali kvečjemu kaki obrtniki pri rudniku, če bi oče imel primerne zveze. Kljub temu pa je število domačih prvošolcev vendarle majhno, če upoštevamo, da so imeli osnovnošolski razredi običajno čez petdeset učencev. Najbrž družine s številnimi otroki le niso mogle misliti, da bi vsaj eden od sinov odšel na pot k boljšemu kruhu.

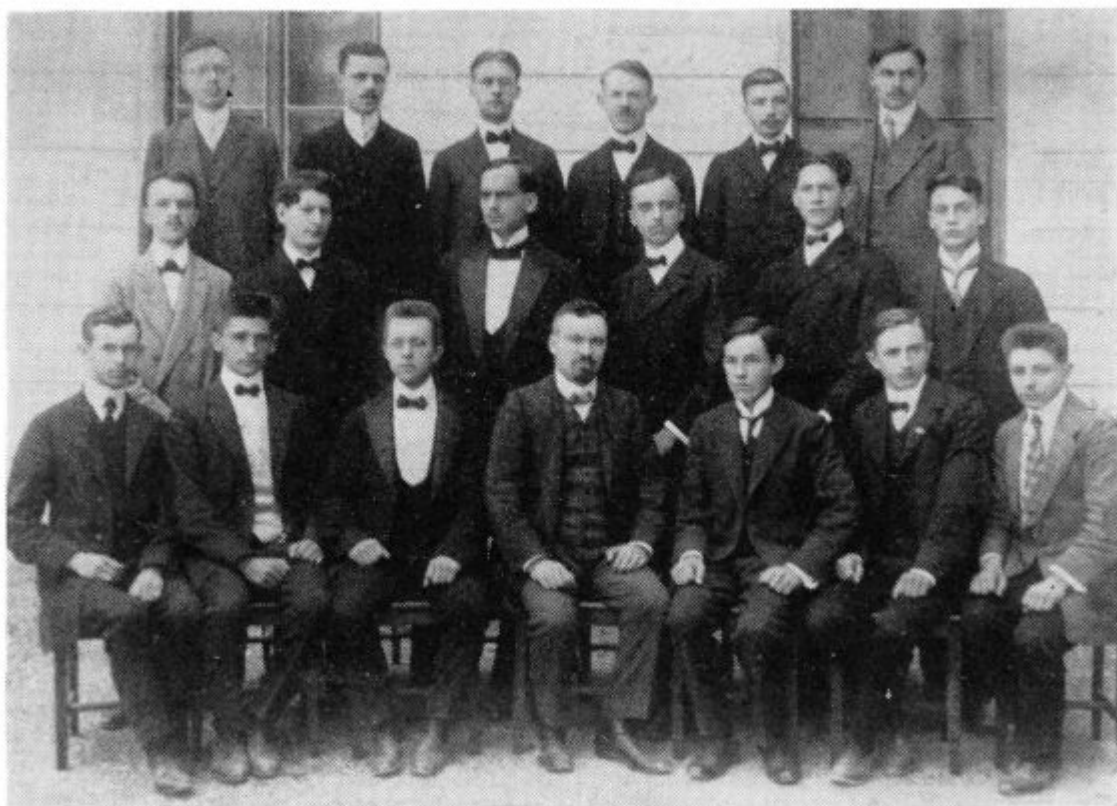
Sestava dijakov po njihovem domačem kraju se je močno spremenila v V. razredu. Mnogo domačinov je izostalo in odšlo v razne pisarne ali v uk k obrtnikom, prišlo pa

je iz okolice več učencev meščanskih šol. Posebno iz postojnske okolice so prihajali sinovi premožnejših in slovensko zavednih domačinov, ki niso hoteli dati svojih sinov v nemške ali italijanske srednje šole. Po vseh teh spremembah pa je imel V. razred v šolskem letu 1910/11 še vedno 31 dijakov. Pravzaprav je ta vmesna številka zanimiva, če upoštevamo, da je bilo 50 prvošolcev in 24 sedmošolcev.

A ne samo domači, tudi tuji repetenti, posebno iz ljubljanskih šol, so pomnoževali število dijakov zlasti v višjih razredih idrijske realke. Temu so bili največ krivi predmeti tehnične narave, medtem ko so domačini zlasti v nemščini zaostajali za njimi. Nič čudnega, saj so ti repetenti prihajali z zavodov z nemškim učnim jezikom. Ker so prišli običajno dobro izdelovali razrede, se je hotelo idrijsko realko nekako omalovaževati kot pribežališče slabih dijakov. Toda vzrok za boljše uspevanje tujih repetentov ni bila morda slaba kakovost profesorjev, saj je imela realka dobre učne moči: učitelj v pripravnici Engelbert Gangl je po vojni postal šolski nadzornik v Ljubljani, ravnatelj dr. Stanislav Bevko prosvetni inšpektor, dr. Lončar je bil priznani zgodovinar socialnih in političnih vprašanj, profesor zgodovine M. Potočnik je bil po prvi svetovni vojni izvedenec za koroško mejo v razmejivni komisiji in pozneje ravnatelj učiteljskega v Mariboru, podobno profesor zemljepisa M. Pirc, profesor fizike in matematike Jul. Nardin je bil po letu 1918 profesor na Srednji tehniški šoli v Ljubljani, kamor so prišli le dobri predavatelji, profesor slovenščine I. Mlakar je postal v Ljubljani dobro zaposleni korektor slovenskih pisateljev, zelo uspešen in priljubljen je bil profesor francoščine Novak, pa tudi uspešni zaključki visokošolskih študijev idrijskih realčanov dokazujejo, da so bili profesorji idrijske realke dobro podkovani v svojih strokah in da so znali prenesti svoje znanje na dijake. Pač pa so imeli zlasti višji razredi malo učencev, kar je omogočalo profesorjem temeljitejši pouk, dijakom pa lažje dojemanje težke snovi.

Tudi takratni način življenja v Idriji je dijake navajal k pridnejšemu učenju. Kinematografa ni bilo, plesov nobenih, saj profesor verouka ni dopuščal plesnih vaj niti pod nadzorstvom profesorjev, športnih tekem nobenih — le France Karčnik je včasih pod večer zvalil fante telovadce k vajam v realčno telovadnico, članstvo pri Sokolu pa je bilo seveda nemogoče. O obiskovanju gostiln ali ponočnem pohajkovanju ni bilo niti govora. V redkem prostem času so se naprednej-

Maturanti idrijske realke 1913

ši dijaki zbirali na sestankih in predavanjih ilegalnega srednješolskega naprednega društva ali pa se združevali v manjše skupine, da so predelovali težjo učno snov. Tako se je zbiralo po popoldanskem pouku in mali domači malici pri Poldetu v »Gasi« do deset sošolcev, da so spisali domače naloge, ki so jih olajšali v predmetu bolj podkovani sošolci, potem pa so odšli na sprehod proti Spodnji Idriji in spotoma predelovali učno snov za naslednji dan. Nazaj grede so že v mraku zapeli kakšno domačo pesem, le mimo Marofa so bili tihi, ker je tam stanoval katehet!

Da bi se v petju kaj bolj izobraževali, ni imelo pomena, saj takrat ni bilo ne radia in ne televizije, da bi javno pokazali, kaj znajo. Ob sedmi uri pa so bili že vsi doma!

Podobna skupina, vendar pretežno tujih dijakov, je bila v zgornjem koncu Idrije, kjer so stanovali okrog hiše trgovca Dragotina Lapajneti in na »Skalci«. Toda kljub temu enoličnemu življenju ali pa prav zato so dijaki dobro napredovali, le prav malo ponavljali razrede in vsi z uspehom maturirali.

Sedmi razred v šolskem letu 1912/13 je obiskovalo 24 dijakov, od tega dvanajst od petdesetih prvošolcev v letu 1906/07, dvanajst

pa je bilo domačih in tujih ponavljalcev ter novincev iz meščanskih šol. Med maturanti je bilo deset Idrijčanov, tujcev pa 14, torej zelo slaba polovica domačinov. Razmerje proti prvemu razredu se je torej dokaj spremenilo v škodo Idrijčanov, čeprav je bil ta letnik v primerjavi z drugimi še dokaj »idrijski«. Od teh 24 sedmošolcev eden ni maturiral, enega pa je zadela srčna kap v razredu, ko je pisal popravo šolske naloge iz matematike. Maturiralo je torej 22 sedmošolcev in vsi uspešno.

Maturantskih izletov takrat ni bilo. Pač pa se je po maturi pojavila neprijetna skrb, kam sedaj. Posebno težko je bilo za tiste domačine, ki niso imeli posebnih upov za primerno zaposlitev doma. Do jeseni je od 22 maturantov deseterica le dobila službe pri banki, davkariji, sodniji, železnici ali drugje, dvanajst pa jih je nadaljevalo študij na visokih šolah. Med temi je kar pet Idrijčanov: eden je študiral montanistiko, eden veterino, eden vojaško akademijo in dva geodizijo, nobeden pa ni postal gradbeni inženir ali arhitekt, profesor, jurist ali duhovnik, pa tudi poznejšega politika ni bilo med njimi.

Večini od domačinov je omogočila visokošolski študij idrijska občina, ki je po hudi

borbi z delom občinskih odbornikov odobrila visokošolcem po 20 kron mesečne podpore za študij na univerzi in tehniki, ne pa tudi bogoslovcem, kakor je zahtevala opozicija. Pred glasovanjem so prizadeti bodoči visokošolci-poslušalci na galeriji s tako glasnimi vzkliki ugovarjali slednji zahtevi, da je župan Ivan Straus moral zagroziti z izpraznitvijo galerije. Ta podpora je olajšala ali celo omogočila idrijskim abiturientom odhod na visoke šole v Gradcu, Leobnu in na Dunaju. Z njo so ravno lahko plačali stanovanje. Za hrano so dobili podporo od šol ali slovenskih podpornih društev, nekaj od staršev, tako da so se nekako pretolkli.

Vsem visokošolcem je prva svetovna vojna prekinila študij za vsaj štiri leta. Morali so obleči vojaško suknjo in se na ta ali drug način udeležiti vojne, toda vsi so se vrnilo živi, eni celo čez Solun iz italijanskega ali čez Sibirijo iz ruskega vojnega ujetništva. Vsi Idriječani so naposled kljub izostanku občinske podpore, toda ob drugačnem podpiranju, le nadaljevali visokošolski študij in ga tudi končali.

Po dokončanem študiju ni nobeden od Idriječanov iskal službe doma, saj je bila Idrija pod italijansko okupacijo in torej ni bilo nobene možnosti za zaposlitev. Razkropili so se po Jugoslaviji, saj je bilo celo v Sloveniji težko dobiti primerno službo. Imeli pa so kar srečo in dosegli dobra mesta. Inženir rudarstva je nazadnje imel v Sarajevu važno mesto v upravi rudnikov, živinozdravnik je doktoriral in končno vodil strokovni laboratorij v Murski Soboti (škoda, da sta oba prezgodaj umrla), absolvent vojaške akademije je končal kariero kot jugoslovanski polkovnik v pokoju, od geometrov je eden postal mestni geometer v Mariboru, drugi pa civilni geometer v Novem Sadu, torej od vseh nobeden v Ljubljani.

Neposredno v službo so prešli od domačinov štirje k železniški in eden k finančni upravi.

Od tujih maturantov jih je sedem študiralo naprej: eden inženir elektrotehnike — Maribor, eden jurist-orožniški kapetan, sedaj trgovski zastopnik v Avstriji, eden inženir kemije — Ljubljana, eden geodet v Ljubljani in eden v Subotici, eden v bančno stroko v Ljubljani, eden pa je umrl že kot študent ladjedelništva. Drugi so odšli takoj v razne službe, zlasti v banke in hranilnice.

Tudi drugo svetovno vojno so še kar srečno prestali vsi maturanti iz leta 1913, domači in tuji, čeprav ni šlo brez preselitve v Srbijo ali italijanskih koncentracijskih taborišč. Z okupatorjem ali domobranci pa ni nobeden

sodeloval — tudi znak naprednega idrijskega duha.

Od 22 abiturientov jih je v 55 letih umrlo samo deset, kar je glede na dve svetovni vojni, špansko gripo, slabe življenjske razmere po prvi in tegobe v drugi svetovni vojni razmeroma malo. Vsi živeči so seveda »stara« upokojenci, stari okrog 75 let, vsi bolj rahlega zdravja in prav zato se bo letos ob 55-letnici mature zbralo v Mariboru največ pet sošolcev: štirje Mariborčani in en Ljubljčan; od teh bodo trije Idriječani. Tudi 15-letnico so praznovali v Mariboru, saj je bilo takrat tam kar sedem sošolcev. Petdesetletnico je praznovala le šestorica v Ljubljani, torej nikdar v Idriji, kar je le dokaz, kako zelo raztreseni so po Sloveniji in večinoma vsi bolj šibkega zdravja.

Da bo pregled življenja in uspehov maturantov iz leta 1913 popoln, naj bo ugotovljeno še to, da so se vsi Idriječani tega razreda poročili z dekleti zunaj Idrije, razen enega, ki je dobil službo doma in se je poročil z domačinko. Svetovna vojna, študij v tujini, italijanska okupacija, službovanja v oddaljenih mestih po Jugoslaviji, vse to je zrahljalo še tiste rahle srčne vezi, ki so se morda pletle že v času študija doma ali do prve svetovne vojne. Mnogo očitkov so morali pogoltniti na ta račun, ker pa so imeli deloma dobre izgovore, ni zaradi tega nastala niti ena drama. Sicer pa se je isto zgodilo pri vseh letnikih.

Takó! Táko je bilo učenje in življenje idrijskih maturantov iz leta 1913! Je dober dokaz, da jim je mestna občina s sklepom o ustanovitvi realke in z denarno podporo omogočila študij doma in v tujini. A ne samo njim, tudi tistim, ki so prenehali s študijem že po IV. razredu, in vsem onim, ki so pričeli kot prvi »realčani« leta 1901 ali pa končali leta 1923 ob ukinitvi realke.

Ali bi imela Idrija sedanjo gimnazijo v realčnem poslopju, če ne bi bila občina že leta 1901 ustanovila realke? Šele to vprašanje poudari pomen tega sklepa in poveča hvaležnost bivših idrijskih realcev.

Viri:

Šolska izvestja 1902/18

Idrijski razgledi

M. Arko: Zgodovina Idrije 1931

I. Trošt: Idrija, naše najstarejše rudarsko mesto, 1953

Skupna slika maturantov 1913

Dopisovanje ob proslavi 50-letnice mature leta 1963

Najlepša zahvala za strokovno pomoč gimnaziji in muzeju v Idriji ter Studijski knjižnici v Mariboru.

Nekaj spominov iz mojega življenja

(Nadaljevanje)

Potem je prišla Gentilejeva reforma, ki je pregnala slovenski jezik iz naših šol. Solške oblasti so sklicale uradno konferenco in zahtevale, da poroča o Gentilejevi reformi Zdenka Krapš, učiteljica na meščanski šoli v Idriji. Znana je bila kot zavedna Slovenka, pridno je delala v raznih naših društvih, zlasti v dramatičnem. Posvetovala se je z nami, kaj naj naredi: ali naj samo poroča o Gentilejevi reformi ali naj jo tudi obsodi. Čist značaj, kakor je bila, se je morala odločiti za poslednje, čeprav je vedela, da tvega preganjanje. To se je zgodilo leta 1925. Med NOB je bila Zdenka Krapš internirana v Nemčiji. Njena zavednost tudi tu ni mirovala. Pri njej so našli pesem, ki jo je sestavila proti fašistom. Morala si je sama izkoptati grob in padla je na pragu svobode leta 1945.

Leta 1925 so hkrati z Zdenko Krapševno premestili iz idrijske šole 7 učiteljic v vasi bližnje in daljne okolice. V Idriji pa so nastavili Italijanke. Mene so poslali na Vojsko nad Idrijo. Začeli so uveljavljati Gentilejevo reformo in mi bi morali poučevati samo v italijanščini. To je bil pa našim otrokom popolnoma tuj jezik, saj ga v vaseh ni govoril razen karabinjerjev nihče in ga tudi starši niso razumeli. Slovenski učitelji so si pomagali tako, da so naučili otroke slovensko brati in pisati, italijanščine pa toliko, da so preslepili nadzornika. Tako sem delala tudi jaz in na koncu leta sem imela lepe uspehe v materinščini. Naslednje leto so pa poslali na Vojsko italijanskega učitelja in ta me je naznanil, da učim v šoli slovensko. Klicali so me na zagovor in dobila sem še eno črno piko. Vojskarji so bili zelo zavedni. Italijane so tako mrzili, da italijanski učitelj skoraj ni mogel dobiti stanovanja. Leta 1924 so ustanovili idrijski dijaki na Vojskem prosvetno društvo. Vsako nedeljo se je zbirala v njem mladina pri pevskih vajah, ki jih je vodil učitelj Tone Hvala, ki je v ta namen prihajal slednji teden po naporni poti iz Kanomlje. Tudi jaz sem jim pomagala. Predavala sem in režirala igre. Razsežna vas je Vojsko in zelo raztresene hiše ima. Toda fantje in dekleta so prihajali redno in točno v društvo in vneto sodelovali. In kar je bilo najlepše: znali so molčati. Zato so nas karabinjerji pustili pri miru.

Italijanski učitelji, ki jih je bilo v okraju vedno več, so bili včlanjeni v fašističnem učiteljskem sindikatu ANIF. Leta 1926 so začeli po vsej tako imenovani Julijski krajini pritiskati na slovenske učitelje, da bi pristopili v to organizacijo, zdelo bi se, da smo to storili prostovoljno, ker nas k temu še ni silil zakon, kot se je to zgodilo pozneje. Povabili so nas na zborovanje ANIF (Associazione nazionale Italiana fascista) s pismenim vabilom, za katerega pa se ni nihče zmenil. Ker se ni nihče odzval, so začeli pritiskati: stroge okrožnice od šolskih oblasti, grožnje. Šle smo se posvetovat na Učiteljsko zvezo v Trst, kaj nam je storiti. Predsednik Anton Grmek in tajnik Jože Pahor sta nam priporočila, naj se udeležimo zborovanja in tam podamo pismeno izjavo, ki jo morajo podpisati vsi slovenski učitelji in učiteljice; pojasnimo naj, da se bomo vpisali v ANIF, kadar bo to zahteval zakon. V Trst sem šla jaz, ker sem bila tajnica učiteljskega društva. Treba je bilo takoj sklicati tajni sestanek vsega učiteljstva. Ko sem se vračala iz Trsta, sem v avtobusu naročala ljudem iz okolice, naj povabijo učitelje(ice) na sestanek v moje stanovanje. Naši ljudje so bili popolnoma zanesljivi, ni se bilo treba bati izdajstva. Na mojem stanovanju so me že čakale nekatere tovarišice, ki so bile radovedne, kako sem opravila v Trstu. Niso bile vse navdušene nad mojim sporočilom, ker so se bale posledic. Zlasti klerikalke so oklevale. Določile smo sestanek za naslednji dan pri meni. Ker sem se bala, da ne bo enotnosti, sem šla prej h katehetu Žagarju, ki smo ga imeli za narodno zavednega, in ga prosila, naj vpliva na klerikalne učiteljice. Strinjal se je z menoj in mi obljubil. Tedaj pa je vstopil znan klerikalni trgovec, ki je

bil seveda popolnoma drugega mnenja: »Govorim kakor oče. Če se ne boste vpisali, vas bodo odpustili ali premestili v Italijo in naši otroci bodo docela v rokah italijanskih učiteljev.« Odgovorila sem mu, da slovenskih učiteljev prav gotovo ne bodo pustili tu na meji in tudi z zakonom nas bodo prisilili k vstopu. Vse je vprašanje časa. A kaj naj odgovorimo našim ljudem, ki nas bodo obsojali, če se vpišemo že sedaj. Očetje naših šolarjev, rudarji in kmetje, so enotni v odporu proti fašizmu, učiteljstvo pa bi se tako osramotilo. Nisem ga prepričala. Vendar so na sestanku pri meni podpisali izjavo vsi učitelji in učiteljice. Izjema so bili le trije, ki so se vpisali v ANIF že pred tem sestankom. Zborovanje ANIF so pripravili nadvse svečano. Občinska dvorana je bila praznično okrašena. Prišlo je mnogo gostov, federale, to je visok fašistični funkcionar iz Udin, okrožni nadzornik Spazzapan iz Tolmina, naš direttore didattico (didaktični ravnatelj), oficirji idrijske garnizije in šefi vseh uradov. Dolga miza je bila vsa zasedena. Pod galerijo pa smo stali učitelji. Na eni strani mi slovenski, na drugi italijanski, vmes pa oni naši trije reveži, ki so bili prejšnje dni že pristopili. Vsi pa uboge učiteljske pare. Začelo se je zborovanje. Prvi je govoril federale, dolgo, napenjal je vse strune, hvalil Slovence in nas učitelje, pel slavo Italiji in fašizmu, nas vabil in grozil. Potem pa nas je pozval, naj se vpišemo. Predložila sem našo izjavo. Začudenje, ogorčenje, škodoželjnost, vse to se je izražalo na obrazu naših gostov. Naša izjava je romala iz roke v roko. Federale je takoj prekinil odmor in nas ozmerjal, češ ko bo izšel zakon, nas ne bodo sprejeli ter nam zagrozil z odpustom, ker »Kdor ni fašist, ne more biti v Italiji učitelj.« Nato je podobno govoril še nadzornik Spazzapan. Potem pa smo slovenske učiteljice korporativno odšle (bile smo same ženske), ponosne zaradi pogumnega nastopa in jo mahnile naravnost v gostilno. Morale smo se razgovoriti in tudi pogovoriti, kaj bo treba ukreniti sedaj, ker posledice gotovo ne bodo izostale. Sklenile smo, da bomo poslale takoj poročilo o vsej akciji v Ljubljano dr. Lončarju, prosvetnemu šefu, in ga prosile, naj nas namesti v Sloveniji, če bomo odpuščene. Tisto leto so odpustili samo mene, druge pa so naslednja leta premeščali v Italijo.

Leta 1926 so razpustili vsa slovenska društva in seveda tudi učiteljstvo. Pri vseh odbornicah so naredili preiskave in zaplenili slovenske knjige.

Morala sem s trebuhom za kruhom in v februarju leta 1927 sem se odpeljala v Ljub-

ljano, in sicer samo z jugoslovansko propustnico, ker mi Italijani niso hoteli dati potnega lista.

Moje službovanje v Jugoslaviji

V Jugoslavijo nisem prinesla nobenih nacionalističnih iluzij. Izobraževalna akcija primorskih učiteljev me je spodbudila k študiju marksizma. Poznala sem Komunistični manifest, Engelsov Razvoj družine, Leninov Imperializem, Beblovo Ženo in socializem in drugo. Vedela sem, kakšna je versajska Jugoslavija in slutila, da mi tudi tu ne bo z rožicami postlano. Vendar mi ni materine govorice nihče kratil in ni bilo tistega surovega poniževanja, ko je vsak fašistični razbojnik ravnal s tabo kot z manjvrednim človekom, ker si bil Slovenec.

Na prosvetnem oddelku Banske uprave sta me nadvse prijazno sprejela dr. Lončar in Gangl, ki sem ju poznala že od prej. Obžalovala sta, da mi ne moreta dati boljšega mesta, kakor je **Smartno pod Šmarno goro**. Jaz pa sem bila vesela, da bom tako blizu Ljubljane. Toda ta naklonjenost ni trajala dolgo. V Smartnem pod Šmarno goro je bil šolski upravitelj Jože Macarol, ki me je že po nekaj mesecih začel denuncirati, da sem komunistka. Bil je političen kameleon, egoist, v šoli je gnjavil učiteljice in jim nalagal tudi svoje ure, da je imel sam manj dela. Nisva se razumela in naprtil mi je več disciplinskih preiskav, eno celo zato, ker sem pri akciji za žensko volilno pravico, ki je bila po vsej državi, nabirala podpise.

Svojega naprednega mišljenja pa tudi nisem skrivala. Ze v prvih počitnicah sem predavala na učiteljskem samoizobraževalnem tečaju o ženi in zgodovinskem razvoju (to predavanje je priobčil potem Popotnik). Čez zimo sva priredili v Smartnem s tov. Pirjevčevu deklški krožek z raznimi praktičnimi predavanji in ročnim delom, ki ga je obiskovalo nad 30 deklet iz Smartnega in okolice. Tudi to ni bilo Macarolu po volji, ker sam ni nič delal med ljudmi.

Jeseni leta 1928 sem bila premeščena na **Suhor v Beli krajini**. Tu sem dobila dobre tovarišice in ustanovile smo tudi deklški krožek. Sicer so bile pa tu težke razmere. Stanovala sem daleč od šole in kuhati sem si morala sama. Ker je bilo v Smartnem pod Šmarno goro prosto mesto, sem prosila zanj in ga po protekciji dr. Lončarja dobila, a videla sem, da mi ni več naklonjen. Tako sem se vrnila jeseni 1929 v **Smartno**.

Tedaj je že zavladala šestojanuarska monarhofašistična diktatura. Z ogorčenjem sem morala v šolske kataloge vpisovati — narodnost: jugoslovanska in učiti srbske pesmi za

šolske proslave. Čeprav so nas silili, se nisem hotela vpisati v Sokola, ki ga je vlada-joča klika izkoriščala za svoje orodje. Dekliški krožek so mi prepovedali. Učiteljska samoizobraževalna akcija je prenehala. Ljudstvo je kazalo odpor tudi na zunaj. Večkrat sem videla slovenske zastave, ki so jih fantje ponoči obesili na visoka drevesa, da so jih naslednji dan orožniki komaj sneli.

Pogosto sem zahajala v Ljubljano. Tam so se zbirali v kavarni Union napredni primorski učitelji, ki so hkrati z menoj prifežali v Jugoslavijo: J. Pahor, A. Hreščak, J. Ribičič, mladinski pisatelj J. Dolgan, skladatelj Venturini in drugi. Občevala sem mnogo z inž. Gustinčičem in njegovo ženo Anico ter s tov. Regentom, ki je tudi takrat emigriral iz Trsta. V taki družbi sem politično mnogo pridobila.

Tudi Stanko Žagar in njegova žena Pepca sta bila moja prijatelja. Večkrat sem ju obiskala na Dobravi nad Podnartom. Bila je idealna družina, ki je živela v najlepši harmoniji. Petero zdravih, bistrih otrok, ki so prepevali kakor slavčki, je tvorilo družinski pevski zbor, ki ga je vodila mama Pepca. Že vnaprej sem se jih veselila. Kakor znano, je bil oče pravi ljudski učitelj, ki je neprestano širil napredne ideje, poučeval otroke in odrasle, staro in mlado. Na nekem tečaju, ki ga je imel za ženske, je tudi mene prosil, naj predavam o ženskah v Sovjetski zvezi. Preprost, skromen, nesebičen je ves živel za ljudstvo in za komunizem.

Obiskovala sem sestanke Društva učiteljic, ki je živahno delovalo. Učiteljice so vedno bolj občutile svojo neenakopravnost. Nismo imele političnih pravic, tudi materialno smo bile zapostavljene. Poročene učiteljice so prejemale le polovico draginjske doklade, učiteljice niso mogle biti upraviteljice na večrazrednih šolah in seveda tudi ne nadzornice, odnosi na šolah so bili mnogokrat slabši, ker so šolski upravitelji gnjavili učiteljice in odlagali nanje svoje delo. Poleg takih težav smo obravnavale na sestankih tudi strokovne in vzgojne probleme. Mene je to zanimalo in zdelo se mi je, da je treba porabiti vsako priložnost za širjenje naprednih idej. V društvu so delale publicistka Angela Vodetova, Anka Levčeva, hčerka nekdanjega urednika Ljubljanskega zvona, Pavla Hočvarjeva, urednica ženskega sveta, Krista Lukičeva, predsednica odseka učiteljic v JUJ in druge, ki so bile tudi agilne članice feminističnih organizacij. Kmalu pa mi je začelo presedati demagoško nastopanje Vodetove, ki ji je bilo predvsem za lastno popularnost. Spominjam se nekega primera. Neka učiteljica je predavala o pošolski vzgoji deklet.

Predavanje je bilo sestavljeno sentimentalno, da je ganilo večino učiteljic. Sprejele so zahtevano, da je treba vzgajati dekleta predvsem za dom in družino. Čeprav Vodetova in Hočvarjeva — sodeč po njuni publicistični dejavnosti — nista bili tega mnenja, nista ugovarjali, ker se nista hoteli zameriti večini. Tudi mi nista hoteli pomagati, ko sem se oglasila in dokazovala, da je v današnji družbi treba vzgajati dekleta predvsem za poklic in samostojno življenje.

Boj s feministično malomeščanščino pa je bil zame pretrd oreh, ker nisem bila dobra govornica, moje somišljenice mi pa tudi niso pomagale, ker se je vsaka bala govoriti in se spuščati v diskusijo.

Moje delo v Zvezi delavskih žena in deklet

Leta 1931 sem začela delati v ZDŽD. Seznanila sem se s Stefko Zbašnikovo, sedaj Kraševčevo, ki je bila tajnica ZDŽD. Pritegnila sem še Mileno Mohoričovo, poznejšo publicistko, profesorico, v NOB aktivistko, ki sem jo spoznala, ko je predavala v Društvu učiteljic, in začele smo pisati v glasilo Zveze, Ženski list. Urednica Štefka Brezarjeva je bila našega sodelovanja vesela, ker ji je manjkalo dopisnikov. Kmalu smo prišle v uredniški odbor in smo tudi sicer pomagale pri društvenem delu. Na kongresu ZDŽD sva imeli z Mileno glavna referata, ki naj bi bila podlaga nadaljnjega dela ZDŽD, in sicer: Milena — Družba in otrok, jaz pa: Družba in žena. Poleg Štefke Zbašnikove je bila tudi Milena izvoljena v centralni odbor Zveze. O našem delu je zapisala Štefka ob 30-letnici ZDŽD v Našo ženo naslednje: »Ko je KPJ kmalu po prvem letu šestojanuarske diktature prešla k vsestranskemu delu z množicami, je bila formirana v Partiji ženska komisija, ki je imela ZDŽD za najvažnejšo žensko organizacijo. Neposredno na iniciativo KP in pod njenim vplivom je ZDŽD izvajala razne akcije. V centralnem odboru Zveze je bila formirana frakcija KP (Štefka Zbašnik, Poldka Kos, Milena Mohorič), ki je zastopala linijo Partije.« Pripomniti moram, da z Mileno nisva bili članici Partije. Hodile smo predavat tudi po podružnicah. Jaz sem bila večkrat v Zagorju, Trbovljah, na Jesenicah in v Ptujju.

Največkrat smo hodile po podružnicah leta 1933, ko je Zveza vodila akcijo za socialno indikacijo porodov, uzakonitev splava zaradi slabih socialnih razmer. To je bilo takrat, ob času gospodarske krize, zelo težko vprašanje. Med delavstvom je vladala velika beda in je pomenil vsak porod nova lačna usta in uničevanje izstradanih mater. V tej akciji so se združila vsa ženska društva, seveda ra-

zen klerikalnih. Duhovščina pa jo je s prižnic in spovednic ter tudi v časnikih srdito napadala.

Kakor že rečeno, je bil to čas združevanja naprednih sil pod vodstvom Partije. Na predlog Zveze akademsko izobraženih žena se je spremenilo ime **Ženskega lista** iz »glasilo ZDŽD« v »neodvisen list«. Zvezo so šteli socialnodemokrati za svojo organizacijo in so imeli zlasti na centralni odbor velik vpliv. Leta 1933 je hotel ustanoviti Topalovič socialnodemokratsko stranko, da bi zavrl naraščajoči vpliv Partije na delavstvo in ga razcepil. V ta namen so hoteli izrabiti tudi ženski list in ZDŽD. Kljub protestu uredniškega odbora je Brezarjeva vtihotapila v dve zaporedni številki **Ženskega lista** članek, ki je agitiral za ustanovitev stranke.

Spor med nami in ostalimi članicami centralnega odbora se je še zaostрил ob protestni akciji proti odpustu poročenih državnih uslužbenk. Tudi tu so sodelovala vsa ženska društva in je vodil akcijo skupen odbor, v katerem je bila za ZDŽD Brezarjeva. Na seji ZDŽD, namreč centralnega odbora, smo sklenile, da bomo predložile na skupnem ženskem shodu resolucijo, ki jo je prinesla Štefka in jo je sestavil nekdo od Partije. Tega sklepa centralnega odbora pa Brezarjeva ni izpolnila, ampak je soglašala z resolucijo, ki so jo predložila ostala ženska društva in se je bistveno razlikovala od naše. Naša je namreč pozivala, naj se delavci združijo v enotno fronto od spodaj, ne glede na politično prepričanje in svetovni nazor. Mislim, da je Brezarjeva to storila na pritisk socialnih demokratov, ki so pozneje v Del. pravici strahovito napadali našo resolucijo. Spor je šel tako daleč, da nas je centralni odbor izključil iz ZDŽD, česar pa kongres Zveze ni potrdil, marveč nas je vse tri izvolil v centralni odbor in tudi sprejel program dela, ki ga je predlagala Štefka in ga je sestavil nekdo od Partije. Takrat je izhajala Književnost, revija Partije, ki je podprla naš boj. Tudi s tov. Kardeljem smo se sestajale in se sproti posvetovale. Da bi odprla oči tistim neopredeljenim ženskam, ki so videle rešitev svojega zatiranega položaja v feminizmu, sem l. 1934 priobčila v Književnosti članek pod naslovom: Knapova — Feminizem in borba delovne žene. V njem sem dokazovala, da feminizem ne vodi k enakopravnosti žena v družbi, ker se ne bori proti družbenemu sistemu, ki zatira delovne ljudi sploh. Zato je rešitev ženskega vprašanja samo v skupni borbi vseh zatiranih proti razrednemu izkoriščanju.

Reakcija se je bala uspehov Partije in zaporili so se polnili. Pobirali smo za Rdečo pomoč in z demonstracijami podpirali gla-

dovno akcijo robijašev. Spominjam se, da sem pobirala ob neki taki gladovni stavki podpise za zahteve robijašev v Sremski Mitrovici in sem morala k vodstvom delavskih strokovnih organizacij v Delavsko zbornico. Narodna strokovna zveza in Krščanska delavska zveza sta podpisali, Strokovna komisija, ki so jo vodili socialni demokrati, pa je odrekla podpis.

Jeseni leta 1934 pa je prenehalo moje delovanje v ZDŽD.

Bila sem premeščena v **Mursko Soboto**. Zelo hudo mi je bilo slovo od Smartna in Tacna. Lep kraj, krasna narava, dobri ljudje, zanimivo delo — vse to sem zapuščala s težkim srcem.

Moje delo v Murski Soboti

V Mursko Soboto sem prišla tiste dneve, ko je bil umorjen kralj Aleksander in je bilo vse pod pritiskom histerične propagande Jevtičevega režima, ki je čutil, da se mu majejo tla pod nogami. V tem obmejnem mestecu, narodnostno in versko mešanem, je bil pritisk še občutnejši. Komemoracija v katoliški, protestantski in židovski cerkvi, uprizoritev pogreba, potovanja v Beograd in na Oplenac, vtapljanje v ponarejenih solzah in hinavščini, na drugi strani pa ljudstvo, ki je stalo ob strani nezaupljivo in v strahu. Meni je šlo vse to na živce, nobenega človeka nisem imela, da bi se bila lahko pogovorila. Toda bila sem previdna, saj sem vedela, da me opazujejo, ker sem bila osumljena komunizma. Živela sem samo za šolo. Le enkrat sem šla tisto jesen predavat v podružnico ZDŽD v Ptuj. Bili so navzoči tudi moški in med njimi tudi Dušan Kveder, ki je obiskoval gimnazijo.

Nekega večera v decembru stopi v mojo sobo mlad fant, ki se mi je predstavil za Alija Kardoša. Prišel me je prosit, da bi pomagala pri delu med soboškim delavkami. Prikazal mi je težke gospodarske razmere v Prekmurju, problem sezonskih delavcev, nesramno izkoriščanje delavk v tovarnah perila. Partija dela med množicami, skušali so ustanoviti strokovno organizacijo, toda tovarnarji so s pomočjo oblasti vse že v začetku zatrli, delavsko kulturno društvo Svoboda samo še živetari.

Dogovorila sva se, da bomo skušali ustanoviti podružnico ZDŽD. Naslednje dneve me je seznanil z nekaterimi zavednimi delavkami v Cvetičevi in Siftarjevi tovarni perila: z Mimi Balogovo, Ido Rotdajčevo in drugimi. M. Balogova je živela v težkih razmerah. Imela je bolnega moža, ki je bil brez vsakega dohodka, in dve majhni hčerki. Vso družino je morala vzdrževati sama s svojim

bornim zaslužkom. Ker je bila inteligentna, je še teže prenašala svoje uboštvo in se je zavedala krivične družbene ureditve. Zato je bila borbena in ni izgubila poguma, čeprav jo je tovarnar Cvetič zaradi njene zavednosti večkrat odpustil od dela in jo na vse načine gnjavil. Ida Rotdajčeva je bila žena stavca, ki je nekaj let pozneje delal pri Ljudski pravici, ko so jo tiskali še v Lendavi. Živela je v ugodnejših razmerah in tudi v tovarni Siftar, kjer je delala kot likarica, so bile razmere znosnejše kot v Cvetičevi tovarni. Tudi ona je bila zavedna in zanesljiva. Pri vsaki akciji se je Ali Kardoš obračal na te in še druge tovarišice, ki so bile njegove zaupnice. Pripovedovale so mi, v kako težkih razmerah žive delavke: nizke mezde, naganje za najmanjše prekrške odpust in denarne kazni, nehigienske razmere v tovarni, nezadostna hrana, jetika. Potem so šle pogumno na delo za ustanovitev **podružnice ZDZD** in so tako pridno agitirale, da se je vpisala večina delavk iz obeh tovarn. **19. januarja 1935** je bil že **ustanovni občni zbor**, na katerem je govorila članica centralnega odbora Štefka Zbašnik. Toda že čez nekaj dni je Cvetič zaprl tovarno in odpustil vse delavke. Potem pa je sprejel le tiste, ki so podpisale izjavo, da izstopajo iz podružnice. Seveda so to storile vse in iz strahu tudi delavke iz Siftarjeve tovarne. Tako je bilo podružnice konec.

Leta 1936, ko se je tudi po Prekmurju močno širilo kmečko-delavsko gibanje, je prišel nekega dne k meni Ali Kardoš in mi povedal, da je treba ustanoviti v tem okviru tudi žensko društvo. Potem sta prišla v Soboto Ivan Kreft in Viktor Kukovec iz Ljutomeru in smo se pogovorili. Mislim, da je bilo **ustanovljeno žensko društvo jeseni leta 1937**. V kratkem času je šlo že 70 članic, v odboru pa so bile razen Eli Beblerjeve, ki je bila tajnica, same domačinke. Eli Beblerjeva je sestra Vilme Pirkovičeve in je zdaj žena Ivana Krefta. Bila je magistra v lekarni v Murski Soboti. Z vso vnemo so se lotile dela. Seje so proglasile za javne, da bi se jih udeleževalo čim več članic in da bi sestankov ne bilo treba javljati sreskemu načelstvu. Toda imele so takoj v začetku težave, ker je bilo društvo osumljeno, da ga vodijo komunisti. Nameravale so prirediti cikel predavanj iz higiene in zdravstva, pa sta bili le dve predavanji, ker niso mogle dobiti predavateljev. Ob nedeljah je prirejalo društvo izlete v okolico. Na teh izletih so se članice zabavale, imele so s seboj tudi harmonikarja, se spoznavale, poglobljale medsebojno zaupanje in se tudi pogovarjale o političnih dogodkih. Seveda je gledala oblast sovražno na

delovanje društva. Pogosto je bila predsednica Ida Bedič — mislim, da je bila čevljarjeva žena — klicana na sresko načelstvo in se je morala zagovarjati za razne neumnosti, celo za to, ker so na nekem izletu plesale čardaš, čeprav brez moških, same članice med seboj. Iskali so vzrok, da bi društvo razpustili. Kmalu so ga našli. Ko so se vračale članice z izleta v Ljutomer, so se slučajno pripeljali z istim vlakom — saj je vozil zvečer le en vlak — Ali Kardoš, Stefan Kovač in drugi, o katerih je sreski načelnik, prosluli klerikalec s fiziognomijo in mentaliteto inkvizitorja — dr. Franc Bratina — domneval, da so komunisti. To je bil dobrodošel razlog, da je bilo društvo razpuščeno, češ da »so v odboru osebe, ki ne vzbujajo zaupanja v lojalno delovanje«.

Tudi med učiteljstvom se je začelo gibati. Med njimi sta bili dve plasti: domačini, večinoma starejši ljudje, ki so bolj skrbeli za svoje kmetije kakor za šole, in mladi, tako imenovani prišleki, med katerimi so bili nekateri že levo opredeljeni. Vendar so imeli odbor v rokah domačini. Na zborovanjih so predavali o gojenju krompirja in podobnih stvarih, brez vsake napredne in politične vsebine. Treba je bilo nekaj ukreniti, da bi pridobili za napredno gibanje vsaj mlado učiteljstvo, ki ga je bilo v Prekmurju precej. Ker so bile večinoma ženske, smo ustanovili pri učiteljskem društvu **odsek učiteljic, in sicer jeseni leta 1935**. Na sestankih, ki se jih je udeleževalo 10 do 15 mladih učiteljic iz mesta in okolice, smo obravnavale strokovne zadeve, predavale pa smo tudi o političnih temah, o ženski in fašizmu, o ženski enakopravnosti, o imperialističnih vojskah in drugem. O sklepih, ki smo jih sprejele, smo poročale na društvenih zborovanjih. Tudi ta so postajala vse bolj razgibana, kajti učitelji so imeli vedno več priložnosti za politično izobrazbo. Založba ENKA je izdajala marksistično literaturo, izhajala je Književnost in potem Sodobnost, v Prekmurju Ljudska pravica, pri učiteljski organizaciji v Ljubljani JUU se je ustanovil Pokret, napredno pedagoško gibanje. In vse to je bilo pod vodstvom Partije.

Tako je tudi odbor učiteljskega društva v Murski Soboti prišel v napredne roke že leta 1936. Leta 1937 ali 1938 je priredilo naše društvo po vzgledu kmečko-delavskega gibanja mogočno zborovanje sedmih učiteljskih društev. Tedaj je bil nameščen v Gornjih Petrovcih, iz tako imenovanega bednostnega fonda pri banski upravi, menda s plačo 600 din, učitelj Zmago Krašna, ki je pribežal s Primorskega, kjer je bil v Italiji 5 let v ječi, obsojen na znanem procesu l. 1928 v Rimu

pred sodiščem za zaščito države. Bil je oženjen in je seveda zelo težko živel s tako beraško plačo. Bil je komunist, izobražen in dober govornik, tudi v učiteljskem društvu je imel več predavanj. Na skupnem zborovanju sedmih učiteljskih društev je v jedrnatem govoru prikazal, kako ravna Banska uprava z učitelji, ki so se borili in trpeli pod fašizmom, in ko mu je navzoči zastopnik sreskega načelstva vzel besedo, je nazadnje vzkliknil: »Če bi imel sedaj na izbiro, bi ne oblekel samo ene črne srajce, marveč tudi dve, da bi se vrnil na Primorsko.« Tako je označil politiko tedanjega jugoslovenskega režima kot fašistično.

Na zborovanju učiteljskega društva smo tudi manifestirali svojo solidarnost z bratsko Češko, ko jo je okupiral Hitler. Zastopnik sreskega načelnika nadzornik Jože Velnar se je sicer nekoliko ustrašil, a se je dal pregovoriti, ker je bil sokol in se je čutil Slovana.

Učitelji so sodelovali tudi v naprednih društvih kmečkih fantov in deklet, ki so se ustanavljala tiste čase, mislim, da tudi v okviru kmečko-delavskega gibanja.

Tako so učitelji politično vedno bolj delali po programu Partije, čeprav se nekateri tega niso zavedali, ker niso slutili, da vse to veliko gibanje vodi Partija.

V odboru učiteljskega društva je imel sreški načelnik svojega zaupnika, in sicer upravitelja v Tišini Evgena Antauerja. Tedaj sem bila predsednica jaz. Ker pa je bil Antauer klepetav in neresen ženskar, smo to kmalu izvedeli in izkoristili. Meni so napravili disciplinsko preiskavo, ki je vzbudila med učiteljstvom velik preplah, in se je bilo bati, da bo to škodovalo tudi društvu. Zato sem zamenjala funkcijo z Antauerjem, tako da je postal on predsednik in jaz podpredsednica. Društvenemu delu s tem nismo škodovali, ker se je prav malo menil zanj, saj je še na seje redko prihajal in mu je bilo samo za čast, mi pa smo bili tako bolj kriti. V disciplinsko preiskavo sem padla prav po nerodnosti. Sreski načelnik je nekje iztaknil zapisnik odseka učiteljic, katerega predsednica sem bila, iztrgal iz predavanj posamezne stavke in sestavil ovadbo na Bansko upravo, v kateri mi je očital, da se družim z ljudmi, ki so osumljeni komunizma, in škodujem s tem ugledu učiteljstva, da sem na nedopusten način kritizirala obstoječi red, da sem vodila protimilitaristično propagando, da sem zahtevala žensko volilno pravico. Navedel je, da je obtežilna moja inteligenca in službovanje »v obmejnem, narodno nezavednem kraju«. Napihnil je stvar, kolikor se je dalo, da bi vzbudil preplah. Pri zapisnikaricah, samih

mladih učiteljicah, so naredili orožniki hišne preiskave, iz Ljubljane se je pripeljal neki banski svetnik, da sta me skupaj zasliševala. Po Soboti so govorili, da bom zaprta 15 let in malo je bilo učiteljev, ki so se upali z menoj javno govoriti. Neki učitelj mi je izjavil: »Vas dolže komunizma. Jaz ne vem, kaj je komunizem, pa tudi nočem vedeti.« Na disciplinski razpravi v Ljubljani pa sem bila oproščena in je bilo prepuščeno sreskemu načelstvu, da mi da kako administrativno kazen, ki sem jo dobila v obliki opomina. »No, v Ljubljani so bili pa kavalirji,« mi je jezno zabrusil sreski načelnik. »Sodili so po zakonu,« sem mu vrnila. Mislim pa, da so me oprostili zato, ker je bila ovadba le preveč napihnjena ter sva z dr. Vavpetičem, mojim zagovornikom, dobro nastopila. Kljub temu pa sem bila prihodnje leto premeščena iz Murske Sobotice.

Jeseni leta 1937, ko je bila ustanovljena KPS, me je povabil Ali Kardoš, naj bi vstopila v Partijo. Štela sem si to v čast, vendar sem privolila s strahom. Bala sem se izgubiti službo, ker nisem znala nobenega drugega dela, nisem imela doma in nikogar, ki bi mi pomagal v tiski. Moje delo se potem ni izpremenilo. Na sestanke celice me niso vabili ali jih pa niso imeli. Spominjam se samo dveh. Eden je bil na stanovanju nekega delavca in nam je prišel poročat Kraigher, mislim da Dušan, ker ga takrat še nisem poznala. Drugi pa je bil pri meni in je bilo navzočih okoli 10 ljudi: Miško Kranjec, Ali Kardoš, študent prava Rudi Cačinovič, Jeni Kardoš, trgovkin sin, ki so ga madžarski okupatorji leta 1941 obesili tedaj, ko je padel narodni heroj Štefan Kovač, Nikica Blečič, učiteljica, naša simpatizerka, odbornica učiteljskega društva, in ne vem še kdo. Iz Maribora je prišel Leo Novak, ki so ga nacisti l. 1941 v Mariboru ustrelili. Dolge ure nam je govoril o kmečko-delavskem gibanju in drugem. V sosednjem stanovanju pa je vasoval pri svojem dekletu orožniški poročnik, ki ni imel pojma, kakšna družba je pri meni in se je celo bal oditi, da bi v veži ne srečal koga in ne kompromitiral sebe in dekleta. Še dolgo potem smo se smejali, kako smo imeli sestanek pod žandarjevim nadzorstvom.

V jeseni leta 1939 sem dobila dekret, da sem premeščena, in sicer v majhno hribovsko vas **nad Krškim, Veliki trn**. V klerikalni vasi, pod klerikalnim šolskim upraviteljem in zagrizenim nadzornikom so me hoteli narediti »neškodljivo«. Bolehala sem že več let na žolčniku, v vasi pa nisem dobila niti stanovanja niti hrane. Mimo tega mi je bilo dovolj klerikalnega preganjanja in sem sklenila, da vzamem bolniški dopust ter bom marodirala, dokler me ne bodo upokojili,

čepprav še nisem imela polnih službenih let. V novembru 1940 sem šla na dopust in v februarju 1941 sem bila upokojena.

V Ljubljani

Konec decembra 1940 sem se preselila v Ljubljano. Že januarja 1941 sem zahajala na sestanke za ustanovitev Naše žene, ki so bili na stanovanju Majle Golobove. Vodila jih je Vida Tomšič. Navzoče pa so bile poleg Majle Golobove, ki je bila določena za urednico, in Darje Gregorinove, ki je prevzela upravo, še Silva Exelova, Boža Ravnikarjeva, Štefka Kraševčeva, Marja Boršnikova, Ada Dekvalova in še nekaj drugih, ki se jih pa ne spominjam, pa tudi poznala nisem vseh. Pozneje, v začetku okupacije, je bila tudi Vodetova povabljena k sodelovanju. Vprašanje je bilo postavljeno tako, da se je bilo treba opredeliti: ali sodelovati pri Naši ženi ali pri Ženskem svetu. Ženski svet je prešel sredi leta 1940 k Jutru, ker je zašel v finančne težave. Že takrat so nekatere komunistke in simpaticerke nehale pri njem sodelovati, n. pr. Erna Muserjeva. Ob okupaciji je bil Ženski svet v Jutrovem koncernu, torej sovražnem taboru, pri tistih, ki so sodelovali z okupatorji. Ko smo Vodetovo postavili pred odločitev — spominjam se, da sem bila navzoča pri tem razgovoru, ne vem pa, kdo je še bil — je odgovorila, da bo ostala pri Ženskem svetu, češ da je treba prav sedaj povsod sodelovati. O Naši ženi sem pisala Erni Muserjevi v Mursko Soboto 14. 2. 1941: »Posebno slavistk manjka in ga. Marja (mislila sem Marjo Boršnikovo) ima s korekturo mnogo dela. Uredniški odbor je velik, vendar smo nekatere samo za število. Vnete smo pa vse zelo in tiste, ki znajo, so tudi pridne, med njimi Vida (mislila sem Vido Tomšičevo) in Milena Mohoričeva. S cenzuro to pot ni bilo težav. Članek »Pota in cilji ženskega gibanja« je razburil duhove. Začelo se bo razčiščevanje, z našim listom sta ustvarjeni dve fronti in s feminizmom je treba likvidirati. To je ukaz avantgarde (mišljena je KP), a je rezultat aktualnih potreb. Sicer smo pa inficirane le intelektualke.«

Udeleževala sem se tudi **plenumov društva Prijatelj Sovjetske zveze**, ki je bilo pollegalna organizacija, ker oblast ni hotela potrditi pravil.

V svojem gori omenjenem pismu Erni Muserjevi sem pisala tudi o društvu Prijatelj Sovjetske zveze, in sicer: »...priključili se bomo beograjskemu (ker ga nam oblast ni hotela dovoliti, medtem ko je bilo v Beogradu že ustanovljeno — op. L. Kosove). Zdaj bo šel nekdo v Beograd na poslaništvo (sov-

jetsko — op. L. K.) in upamo, da bomo dobili kaj literature. Me smo prosile za ženske pisateljice in knjige o ženskih problemih. 15. t. m. priredi naša sekcija (pri društvu PSZ je bila tudi ženska sekcija — op. L. K.) predavanje »O sovjetski zvezi,« ki ga je sestavila ga. Marja, seveda strogo zaupno, prebrala pa ga bo Vida. Organizirana je debata, ki ima namen poudariti naše aktualne zahteve: pakt medsebojne pomoči (med SZ in Jugoslavijo v primeru fašističnega napada — op. L. K.) proti vojni, proti draginji, proti delavskim taboriščem, za državljanske svoboščine. Povabili smo okrog 60 žensk, same zanesljive.« Kolikor se spominjam, je bilo povabljenih tudi mnogo delavk. Spominjam se, da so bili sestanki v zgornjih prostorih gostilne Sokol in gostilne Pri kolovratu pred magistratom ter v neki sobi v prvem nadstropju hotela Strukelj. Spominjam se plenuma, ki je bil najbrže konec marca, ker smo sprejeli resolucijo, v kateri smo obsodili pakt Jugoslavije s Hitlerjem in odločili, da bomo izročili resolucijo sovjetskemu poslaništvu v Beogradu. Temu se je uprl Crtomir Nagode, blagajnik društva, češ da se to pravi tožiti lastno državo. Poleg komunistov (Boris in Zdenka Kidrič, Bebler, Ziherl, Vida Tomšič — Tone je bil zaprt —, Stermecki in drugi) so bili navzoči tudi zastopniki Sokolov (Rus, Prelovec idr.) in krščanskih socialcev. Vsi smo bili ogorčeni nad tako Nagodetovo izjavo. Spominjam se, da je prišlo tudi na naslednjem plenumu do konflikta z Nagodetom, pa ne vem več zakaj. Zadnjič sem bila na plenumu ob izbruhu vojne z Nemčijo. Komunisti so šli prostovoljno braniti Jugoslavijo pred fašističnim napadalcem. Spominjam se, da je prav takrat prišel iz zapora F. Leskošek in kako so se on in drugi objemali pred odhodom na vlak, na kolodvoru pa je vsa množica pela Internacionalo.

Tudi na sestanke **Ženske komisije pri CK KPS** sem zahajala. Mislim, da je bilo to tik pred italijansko okupacijo. Zbirale smo se na stanovanju Zdenke Kidričeve v Ilirski ulici. Navzoča je bila razen Zdenke še Pepca Kardeljeva in neka tovarišica, mislim z Ježice. Razpravljale smo o delu med ženami, zlasti med tovarniškimi delavkami. Menda sem bila prisotna dvakrat ali trikrat, potem smo nehale, ker sta Zdenka in Boris šla v ilegalo.

Ko so Italijani okupirali Ljubljano, mi je dala Ženska komisija pri CK KPS nalogo, da sem se udeleževala sej **Zveze gospodinj**, ki je izdajala tudi svoj list in je bila sploh zelo delavna na gospodinjskem področju. Upali smo, da bodo Italijani to društvo najdlje pustili. Ustanovili smo odbor OF, toda

le z nekaterimi odbornicami, ker nismo zapali vsem.

Da bi pritegnili vsa ženska društva v OF, so bile povabljene kmalu po nastanku OF vse vidnejše zastopnice na sestanek, ki je bil pri Kristi Sulerjevi in ga je vodil Boris Kidrič. Kdo je bil tam, se ne spominjam. Vem pa, da so udeleženke zahtevale, naj imajo tudi žene svojo zastopnico v plenumu OF in naj bi bila to A. Vodetova. Kidrič je naredil na vse najboljši vtis in premagal strah pred komunisti, ki je bil med malomeščanskimi ženskami precej razširjen. Spominjam se samo, kako se je ustrašila Minka Govekarjeva, ko sva jo prišli z Erno Muserjevo povabiti na ta sestanek in sva rekli, da prihajava v imenu KP. Prijela se je za glavo in šele čez nekaj časa, ko si je opomogla, odgovorila, da KP ne more voditi narodne vstaje, ker je internacionalna. Danes mislim, da tudi najino ravnanje ni bilo pravilno. Iz vneme, da bi podčrtali vodilno vlogo Partije, sva sektašili, ker sva vabili v OF in ne v KP.

Da bi pospešile nabiranje materiala za partizane, smo se zbirale zastopnice Partije (Erna Muserjeva, Krista Sulerjeva in jaz), ženskih društev (Vodetova, Levčeva, Krista Lukežičeva in še neka ženska s Kodeljevega) in krščanskih socialcev (Aleksandra, sestra Toneta Tomana) ter Babškova z magistrata, ki je imela magazin. Poleg pregleda materiala smo imele vedno tudi razgovor o svetovnem političnem položaju. Ko je OF razkrinkala Mihailovića, smo imele težave z zgoraj imenovanimi zastopnicami ženskih društev — feministkami, ki so trdile, da Mihailovića osebno poznajo in ne verjamejo, da je izdajalec.

Vodetova se je razburjala, češ kako je mogel Slovenski poročevalec objaviti obvestilo Glavnega štaba o tem, da je Draža Mihailović izdajalec, brez vednosti članov Plenuma OF — bila je tudi ona članica Plenuma. Tone Fajfer, ki je bil tudi navzoč na sestanku, ji je odgovoril, da je Glavni štab že tak forum, da SP lahko prinaša njegova obvestila brez vsakršnega predhodnega dovoljenja.

V OF je bil tudi Črtomir Nagode s svojo skupino »Stara pravda«. To so bili anglofilci, ki so v OF samo intrigirali ter skušali rušiti enotnost in borbenost. Zato je bil Č. Nagode izključen iz OF. Izdal je proglas, v katerem je obravnaval našo bodočo ureditev, državne meje, odnos do narodnih manjšin in ne vem še kaj. Vse šovinistično, s stališča Jutrove struje mladih liberalcev. Nagode je hotel s tem proglasom vnesti v vrste OF diskusijo, jih torej cepiti, ko je bila najbolj potrebna enotnost, jih razvedniti s praznim besedičenjem, ko je bilo treba oborožene

borbe. (Proces l. 1947 proti Nagodetu in skupini — Angela Vodetova, Pavla Hočevarjeva, Metod Kumelj — je pokazal njihovo izdajalsko vlogo). Vodetova je poskušala, da bi razpravljali o Proglasu tudi na naših sestankih, a ji ni uspelo.

Ko se je ustanovila ženska linija v OF, so naši sestanki prenehali. Morala sem delati tudi med učitelstvom. Postala sem sekretarka učiteljske celice. Ustanavljali smo odbore OF po šolah, ljubljanskih in podeželskih, ter med učitelji, ki so pribežali v Ljubljano. Pri JUU smo ustanovili matični odbor, v katerem so bili: predsednik JUU M. Kumelj, ki je bil po osvoboditvi zaprt v Nagodetovem procesu in je naredil v zaporu samomor, Vodetova, Vilko Menart, Josip Ribičič, Martin Mencej, Vladko Majhen in pozneje še jaz. Toda ta odbor se je kmalu skrčil, ker je izstopil Kumelj, ko so izključili Nagodeta, Vodetova pa ni več zahajala na seje, odkar je izstopila iz plenuma OF.

V učiteljski celici so bili: France Kimovec, ki pa je šel kmalu na drugo delo, Martin Mencej, Vladko Majhen, Ivo Svetina, Melita Šivic, Levstik, Möderndorfer in jaz. Prihajali so k nam od višjih forumov Zdenka Kidrič, Dušan Pirjevec in Boris Kraigher.

Organizirali smo učiteljstvo tudi po deželi, kamor so se vozili člani celice. Jaz sem bila večkrat v Višnji gori, kjer so bili na šoli: Edo Turnher, Milena Bratina, Mara Čotar in še drugi. Učitelji, ki so pribežali iz krajev, katere so zasedli Nemci, so bili organizirani po emigrantski liniji. Zahajala sem tudi na njihove sestanke, ki so bili največkrat na sedežu JUU v Frančiškanski, zdaj Nazorjevi ulici.

Moje delo v OF kot ilegalka

Sredi marca 1942 sem morala v ilegalo. Italijani so zaprli Zdenko Kidričevo, ki je stanovala nekaj časa pri meni, in morala sem se umakniti iz stanovanja, da bi tudi mene ne dobili v pest. Čez nekaj dni so vdrli v stanovanje Italijani in sedeli v njem v zasedi. K sreči niso razen Erne Muserjeve ujeli nikogar, čeprav je prihajalo k meni mnogo ljudi. Naša obveščevalna je že funkcionirala. Za Erno mi je bilo zelo žal, ker sem bila pravzaprav jaz kriva. Prosila sem jo, naj mi prinese iz stanovanja nekatere reči. Potem so mi vse zaplenili kot »imovino upornikov« in me pritegnili v isti proces kakor Zdenko. Ko sem izvedela, da so mi vzeli vse, kar sem imela, in mi je ostalo samo to, kar sem imela na sebi, da nimam niti stanovanja več, se mi je zdelo, da so se mi zamajala tla pod nogami. Imela sem lepo pohištvo, ki sem ga

dve leti plačevala na obroke, bogato knjižnico, saj sem vsa leta učiteljavanja kupovala knjige, in vso opremo v najboljšem stanju, kar sem si pritrgovala od svoje plače. Toda takoj sem se potolažila, češ mene pa le niso dobili in sem še svobodna. Se bolj vesela pa sem bila čez nekaj dni, ko sem izvedela, da so hrabri vosovci rešili tudi Zdenko iz fašističnih krempljev.

Prvo moje ilegalno stanovanje je bilo pri Prohinarjevih v Idrijski ulici. Kakih 14 dni sem bila le notri, ker so me fašisti iskali. Rozka Štefanova je prihajala vsak dan k meni in mi prinašala vse potrebno. Prohinarjevi so bili zelo dobri ljudje in počutila sem se pri njih izvrstno, čeprav me je v moji podstrešni sobici zeblo, ker se ni dala ogrevati.

Potem sem bila dodeljena rajonskemu odboru OF Center in sem delala po ženski liniji. V raznih stanovanjih sem se sestajala s skupinami žensk in smo razpravljale o nabiranju materiala za partizane in o političnih dogodkih. Toda kmalu sem bila premeščena za Bežigrad, ker me je v centru poznalo mnogo ljudi in so me opozarjali, naj se pazim, da me Italijani ne dobe. Proces se je bližal koncu in v odsotnosti sem bila obsojena na 12 let zopora.

Za Bežigradom sem bila članica rajonskega odbora OF in sem odgovarjala v komiteju KP za delo v OF. Sekretar komiteja je bila Angelca Ocepkova. Tudi Janko Rudolf je bil v njem in je odgovarjal za narodno zaščito. Ustanavljali smo odbore OF povsod: po ulicah, po večjih hišah, po tovarnah, podjetjih, ustanovah. Hodili smo na sestanke in pregledovali, kako teče delo: pobiranje prispevkov, posojila, materiala, razširjanje literature in razne druge akcije in na vsakem sestanku smo imeli tudi politični pregled, ki so ga ljudje najraje poslušali.

Stanovala sem skoraj pol leta pri sodniku Zigonu v Lavričevi ulici. Bili so to zelo dobri ljudje in je vsa družina delala za OF. Ko sem pomišljala, ali bi prišla stanovat k njim, ker je stanoval v isti hiši neki italijanski detektiv, mi je sodnik prigovarjal: »Kar pridi, saj je tako še varneje.« Spominjam se, da smo tiste čase sprejeli v Partijo Mileno Zigonovo, Marico Čepe in Majlo Golobovo, ki je tudi stanovala ilegalno za Bežigradom in delala po ženski liniji. Izmed ljudi, s katerimi sem tam delala, se po imenu spominjam zobotehnika Klobučarja, Brede Stegu, Ivica Avžlahar, nekega Vasja, ki je bil v isti celici kakor Klobučar, Cilke Bavcon, druga imena pa sem pozabila.

Jeseni 1942 se je ustanovil **Iniciativni odbor AFŽ**, kamor so pritegnili tudi mene. V njem so bile: Angelca Ocepkova, Zima Vrščajeva in Mira Kraigherjeva. Tedaj sem se mo-

rala tudi preseliti v mesto, ker so bile za Bežigradom neke preiskave. Stanovala sem nekaj dni v Medvedovi ulici, nekaj dni zopet drugje v Šiški, potem pod Rožnikom pri strah Močnikovih. Sem je nekega dne pripeljal policijski avto Marico Močnikovo, ki so jo aretirali v službi, ker ji je prejšnji dan prinesla neka gestapovka listek od njenega brata iz Celja s sporočilom za OF. Brat ji je zaupal, ker je ni poznal. Naredili so hišno preiskavo in prišli tudi v mojo sobo. Morala sem se legitimirati s svojimi ponarejenimi dokumenti. Slo je vse po sreči, vendar sem se takoj preselila. Med preiskavo sem slišala, kako se je Marica krepko držala, ko so jo strašili: »Tisoč smo jih že zaprli in bomo tudi vas.« »Bom pa jaz tisoč prva,« jim je odvrnila. Tisto noč sem spala pri nekih ljudeh v Rožni dolini, ki so se tako bali, da vso noč niso zatisnili oči, ker so vedeli, da sem ilegalka.

Nato sem se preselila k profesorju Ivančiču na Masarykovo cesto. Nisem jim povedala, da sem ilegalka, da bi se ne bali. Tudi ta družina je bila zelo zavedna. Kmalu sta šli obe hčerki v partizane.

Z AFŽ linije so me dodelili komisiji za vzgojo kadrov. V njej so bili Franc Kimovec-Ziga, Sonja Lapajne-Oblak in njen mož Oblak, inženir Jug-Kovač in jaz. Hodili smo po rajonskih odborih OF in razlagali marksizem, v glavnem pa nacionalno vprašanje.

Po kapitulaciji Italije, ko so iz Ljubljane ljudje množično odhajali v partizane in na osvobojeno ozemlje, sem bila dodeljena komisiji VOS (Varnostna obveščevalna služba). Imela sem množični sektor, italijanski, ki je pa že skoraj prenehal, in nemški. Načelnik je bil Ivo Svetina, na množičnem je bila Nada Grziničeva, na italijanskem Gasparijeva, ena izmed hčerk slikarja Gasparija, na nemškem Božičeva — Anka, bivša frizerka. Poleg tega sem se pa še sestajala z mladimi obveščevalci, ki so delali na specialnih sektorjih, da bi z vzgojnim vplivom preprečila morebitne škodljive posledice, ki bi jih utegnili imeti to kočljivo delo na njihov mladi značaj.

Največ sem delala z Nedo Grziničevo in imela sem jo zaradi njene predanosti, nežnočnosti in plemenitosti najraje. Obveščevalno delo je bilo dobro organizirano in je bilo res množično. Nekega dne sem bila v velikih skrbih, ker sem izgubila listek z nekimi podatki in sem se bala, da bi ga našel kak nepoklican človek. Ko sem prišla naslednje jutro k Nedi, se mi je prismejala naproti, držeč v roki izgubljeni listek, ki je bil prispel v nekaj urah do nje.

V začetku leta 1944 so začeli zopet stikati za menoj, da bi me zaprli. Aretirali so Mici

Lapajnetovo, h kateri sem večkrat zahajala, in pritiskali nanjo, da bi povedala, kje stanujem. Njeni nečakinji Nuši so ponujali 45.000 Lir, če bi izdala moje stanovanje. Poizvedovali so tudi pri učiteljih. V Logatcu, ki je železniška postaja za Idrijo, so belogardisti kazali Idrijčanom mojo sliko. Tedaj so imeli že vso oblast v rokah Nemci in Rupnikovi domobranci. Ker Italijani niso iz našega procesa dobili v roke nikogar razen Erne Muserjeve in ker so beli vedeli, da Zdenke ne bodo dobili, so napihovali mojo pomembnost in me hoteli na vsak način ujeti, da bi se izkazali. Zato sem morala opustiti delo, se preseliti in v novem stanovanju čakati na dokumente, da odidem v partizane. Moje delo je prevzela Neda. V zadnjem trenutku se nama je pripetil razburljiv dogodek. V svoji sobi, še na starem stanovanju pri Ivančičevih, sem ji izročila obveščevalni material in miza je bila polna popisanih listkov s poročili. Naenkrat pozvoni in slišali sva gospodinjo, ki je odpirala vrata in vzkliknila: »O, gospodje s policije.« To je bilo opozorilo nama. Nato jih je peljala v kuhinjo, Neda jo je odkurila, jaz pa z listki v klet. Potem se je izkazalo, da niso prišli zaradi mene, ampak zaradi obeh hčerk, ki sta bili pri partizanih.

Na osvobojenem ozemlju in v Trstu

Sredi marca 1944 sem se odpeljala iz Ljubljane z vlakom do Šentpetra na Krasu in od tam s tovarišem -- terencem v Zgornjo Sušico. Ljubljanski kolodvor je bil zastražen in preiskovali so tudi ženske. Ivo Svetina me je spremil in mi kupil listek, da bi šla hitreje skozi peron, ter me čakal potem ob rampi ob današnji Titovi cesti, da sem se mu pokazala, da sem srečno pasirala. Ističasno se je peljala tudi Jelica Vazzaseva in spremljala jo je tov. Mlekuževa-Osa, žena učitelja z Viča. Peljala se je z njo prav v Šentpeter na Krasu. Lep spomladanski dan je bil in srečni sva se vzpenjali v hrib ter se veselili, da po skoraj treh letih v zamreženi Ljubljani uživava zopet prosto naravo. Še bolj sem bila vesela, ko sem v vasi zagledala partizane, ki sem jih tedaj prvič videla. Toda veselje ni trajalo dolgo. Nemci so skrivaj obkolili vas in napadli nepripravljene partizane. Bil je to istrski bataljon. Padlo je 17 borcev in komandant bataljona, ostale so ujeli in jih z nekaterimi domačini in aktivistkami, ki smo čakale, da nadaljujemo pot na osvobojeno ozemlje, odpeljali v zapor v Sežano. Partizane je prišel v ječo snubit neki belogardistični major, da bi prestopili k belim, kar so tudi storili, da bi se rešili, a prav kmalu so ušli k partizanom. Večino

aktivistk so po nekaj dnevih izpustili, Jelico Vazzasevo in še dve pa so odpeljali beli v Ljubljano. Tudi mene so izpustili, ker sem se jim zdela stara in v širokem klobuku ter lepem plašču prav nič partizanska in nevarna. V Ljubljani so mi namreč svetovali, naj se »nobel« oblečem, da bom laže prešla preko kontrole na postaji. Ko sem bila zopet na svobodi, nisem vedela, kam bi šla. Nazadnje sem sklenila, da je najpametneje, če se peljem v Idrijo in od tam odidem k partizanom. Tako sem tudi storila. Ker sem se pa v zaporu na cemetnih tleh pri razbitih oknih prehladila, ko že prej nisem bila zdrava na pljučih, sem ostala doma dva meseca ter šla konec maja na osvobojeno ozemlje, kjer so me dodelili Pokrajinskemu odboru OF za Primorsko. Tam sem našla Žigo, ki je bil sekretar, Evo-Marico Cepe, Maro Samsa, Mileno Mohoričevno, Babiča, Martina Kokalja ter še nekatere tovarišice in tovariše, katerih imen se pa ne morem spomniti. Komandir zaščitne čete je bil sedanji narodni heroj Anton Ferjančič-Zvonko, v četi pa tudi Idrijčan Marijan Kosmač.

PNO je bil tedaj blizu Šebrelj, na osamljeni kmetiji pri Močniku. Bila sem tu že skoraj dva tedna, pa nisem dobila še nobenega dela in imela sem občutek, da se tu le skrivam in sem v breme PNO. Ko je prišla k nam Lidija Šentjurčeva, sem ji to povedala. Odgovorila mi je, da imajo zame neko drugo delo, če ga bom hotela sprejeti. V Trstu manjka aktivistov in me nameravajo poslati tja, če pristanem. Takoj sem se odločila. Potem je bila nemška ofenziva, ko so požigali cerkljanske vasi Šebrelje, Jagršče idr. in smo hajkali na Vojsko. Proti koncu junija sva krenila s tov. Matevžem — Antonom Veluščkom, članom CK, na pot čez Lokve, po Vipavski dolini in Krasu v Trst. Na Lokvah je bil takrat IX. korpus in smo se ustavili pri tov. Lidiji. Tam sem srečala tov. Dušana Kvedra in Dušana Pirjevca. Tovariš Kveder mi je povedal, da je leta 1941 stanoval nekaj dni pri meni komandant Stane — Rozman, česar tedaj zaradi konspiracije nisem vedela, zdaj me je pa ta vest zelo razveselila. Tu se nama je pridružil italijanski partizan z mlado Rusinjo, ki je bil prišel pred kratkim iz Sovjetske zveze. Menda je bil Longo. Naši so ga morali varno spraviti na pot v Italijo. Tako smo jo mahnili, zavarovani z zaščitno četo, skozi Trnovski gozd v Vipavsko dolino. Večer je že bil, ko smo dospeli v prvo vas, kjer smo se ustavili. Bila sem zelo utrujena, zato sem tam prenočila in nadaljevala pot naslednje jutro v spremstvu mladine, ki je šla v Šmarje na mladinsko konferenco.

(Nadaljevanje v prihodnji številki)

ZAPISKI

475 let idrijskega rudnika

Dne 27. aprila letos, na obletnico ustanovitve Osvobodilne fronte, vse preveč tihega praznika slovenskega naroda, je idrijski rudnik slavil 475 let obstoja. Prazniku je dal poseben pečat začetek obratovanja tretje rotacijske peči, ki predstavlja nov krepak korak v modernizaciji predelave živosrebrne rude.

Po lepi, stari, pa vse bolj zanemarjeni navadi so se rudarji in gostje iz slovenskih rudnikov pa še drugi zbrali na okrašenem prostoru v bližini topilnice. Še poseben poudarek rudarski solidarnosti so dali gostje iz rajbelskega in italijanskih rudnikov živega srebra.

V izčrpnem poročilu je direktor rudnika ing. Miloš Šulin podal pregled razvoja rudnika skozi stoletja in še posebej natančno po osvoboditvi.

Po slavnostnem zborovanju je član Zveznega izvršnega sveta ing. Miran Mejak ob ploskanju navzočih dal tretjo peč v obrat.

Ne bo narobe, če tu na kratko napišemo, kar smo o razvoju rudnika, posebno v zadnjih letih, zvedeli iz direktorjevega poročila, saj je splošno znano, da navadno več kot domači ljudje vedo o idrijskem rudniku tujci.

Prva povojna leta so bila prav gotovo najbolj težavna. Manjkale so delovne izkušnje, denarja je bilo premalo, pa še ta je odtekal potrebnejšim. Tehnična zaostalost in neraziskavnost rudišča je terjala ogromno dela, umskega in fizičnega, pa mnogo denarja. Bila so zato

potrebna dolga leta, da je rudnik dosegel sodobno tehnično raven in se po opremljenosti ter načinu dela uvrstil med modernejše obrate.

Nekaj let po vojni ni bilo mogoče misliti na temeljitejšo rekonstrukcijo oziroma modernizacijo. Med vojno porušene in zanemarjene naprave so bile le toliko obnovljene in izboljšane, da so lahko začeli redno proizvodnjo, ki naj bi dala finančno osnovo za temeljitejšo rekonstrukcijo ter modernizacijo jamskih in topilniških naprav.

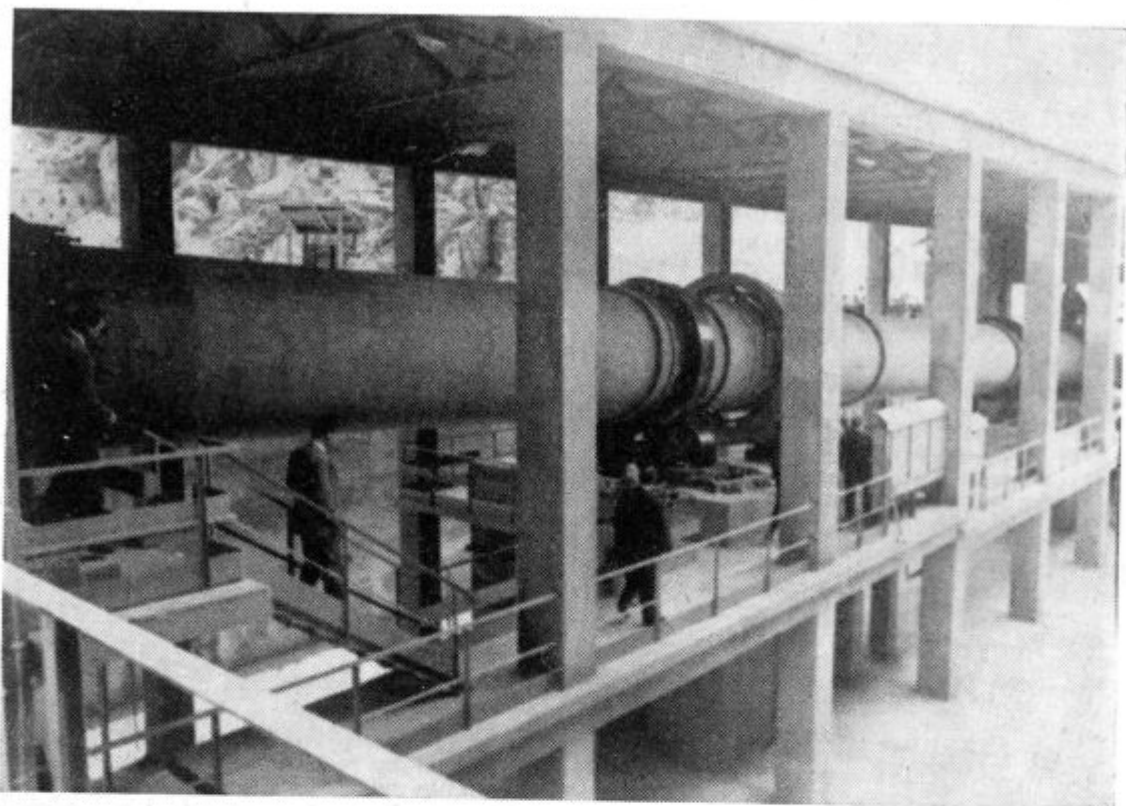
Kot so bile skromne denarne vsote, s katerimi je razpolagal rudnik, tako je bila, vsaj v začetku, po obsegu skromna modernizacija, posebno še, ker je bilo treba vzporedno rekonstruirati topilnico in jamo. Ze vsak obrat zase pa je terjal ogromno dela in denarja. Vendar je delo steklo in se v zadnjih letih spremenilo v prav buren razvoj.

V letih 1949 do 1952 so drago kurjenje z drvini in ogljem nadomestili plinski generatorji. Približno takrat pa so že začeli pripravljati študije in načrte za splošno modernizacijo topilniških naprav. Ostali svet je namreč Idrijo, ki je včasih prednjačila v tehnologiji predelave živosrebrne rude, že davno prehitel. Odločitve niso bile lahke, saj je bilo potrebno vse, kar so novega uporabljali po svetu, preudarno združevati s stoletnimi izkušnjami doma ter prilagajati današnjim pogojem in potrebam. Odločeno je bilo, da se za predelavo rude uvedejo rotacijske peči, ki so največ obetale. Ob koncu leta 1959 je bila podpisana pogodba za dobavo take peči in v aprilu 1961. leta je začela obratovati.

Svečanost ob otvoritvi tretje rotacijske peči

Foto: Filipčič, Idrija

Tretja rotacijska peč

Foto: Filipčič, Idrija

Rezultati predelave so bili zadovoljivi, seveda pa brez težav ni šlo. Največ jih je delal prah. Potrebno je bilo nekaj let izkušenj in dela, da je bila peč prilagojena idrijskim pogojem ter je lahko služila za vzorec naslednji — drugi peči, ki je bila z vrsto izboljšav postavljena leta 1964.

Vsak dan bolj siromašna ruda pa je zahtevala še nadaljnje večanje zmogljivosti topilnice. Da bi obdržali vsaj približno enako proizvodnjo živega srebra iz siromašnejše rude, je bilo treba postaviti še tretjo rotacijsko peč. S celo vrsto izboljšav, ki so jih dale izkušnje na prvih dveh, je začela januarja 1968 poskusno obratovati tudi tretja peč. Dosedanji rezultati kažejo, da bo najboljša od vseh.

Vzporedno z gradnjo rotacijskih peči so seveda odpadale stare, dotrajane in tehnološko zastarele peči. S prvo rotacijsko pečjo so prenehale obratovati jaškaste peči, s tretjo pa dve Spirekovi peči, tako da danes obratuje le še ena taka peč.

Jasno je, da se je tehnološki postopek izboljšal. Kljub temu, da je v zadnjih letih padla vsebina živega srebra v rudi od 0,35 na 0,22 odstotka — v odvisnosti od stopnje mehanizacije pridobivanja rude v jami, je izkoristek živega srebra iz rude ostal na isti višini. Če bi tako rudo predelovali v tehnično zastarelih pečeh, bi bile izgube pri predelavi neprimerno večje in je vprašanje, če ne bi bila ogrožena rentabilnost podjetja.

Z modernizacijo je postalo delo v topilnici lažje, manj naporno in za zdravje manj škodljivo. Zmogljivost topilnice se je v tem času povečala od 150.000 ton predelane rude na leto

na 290.000 ton, število delavcev v topilnici pa se je zmanjšalo od okoli 160 na 120. Danes se že kaže potreba po nadaljnjem večanju zmogljivosti topilnice.

Vzporedno s topilnico se je morala, seveda nekoliko hitreje, razvijati tudi jama. Potrebno je bilo čimbolj mehanizirati delo v jami in rekonstruirati ter modernizirati ostale naprave za prevoz ter pripravo rude za topilnico.

Leta 1953 je bil postavljen nov moderni izvozni stroj na jašku Delo, ki je moral v teku let prevzeti ves izvoz rude iz jame. V začetku 1957. leta je začela obratovati nova separacija, istočasno pa so stekli prvi vozički rude po novi žičnici. Stara bašerija sredi mesta je za vedno utihnila, z njo pa so izginili z mestnih ulic rudniški vlaki. Približno v tem času so stekle po jamskih obzorjih prve akumulatorske lokomotive in začele nadomeščati naporni ročni prevoz.

Padanje vsebine v siromašni rudi in vzporedno večanje zmogljivosti topilnice z namenom, da bi pridobili vsaj približno enako količino živega srebra, je seveda zahtevalo vedno več rude za predelavo. Jama z ročnim delom po starem tem nalogam prav gotovo ne bi bila kos. Vsa dela je bilo treba čimbolj mehanizirati, primerno razmeram v idrijski jami. Po letu 1960 so začeli s pospešenim uvajanjem mehanizacije v jamo: za nakladanje uporabljajo mehanske nakladalne lopate, za zasipanje so marsikje uvedli zapihovalne kotličke, za prevoz služi več lokomotiv in na stotine modernih vozičkov, za vrtnanje uporabljajo moderna vrtalna kladiva in še vrsto drugih naprav, ki omogočajo intenzivno eksploatacijo. Treba je bilo bistveno povečati zmogljivosti kompresorske postaje. Ta je še

leta 1958 lahko dajala le približno 50 kub. metrov zraka na minuto, danes ga daje v istem času 200 kub. metrov. Sočasno s tem pa je bilo treba opraviti še ogromno drugih del. Med drugim so rekonstruirali vse energetske vode, tako za komprimiran zrak kot za elektriko. Skratka, zadnjih deset let lahko imamo za obdobje intenzivne mehanizacije oz. modernizacije vseh dobivalnih in predelovalnih naprav. Prav gotovo je vse to povzročalo močno naraščanje delovne storilnosti pri vseh fazah dela.

Vzporedno s tem razvojem so potekala obsežna raziskovalna dela, posebno intenzivno po letu 1958. Preiskano je bilo področje od Kanomlje do Rovt z globokim vrtnjem. Med drugim je bilo odkrito orudeno področje pod Ljubevcem, v katerega sedaj prodirajo. Nadaljnje raziskovanje okolice je stalna skrb rudnika. Seveda je življenjsko važno tudi raziskovanje v starem rudišču, tako z rovi kot globokim vrtnjem. Vsako leto izkopljejo več tisoč metrov sledilnih rovov in izvrtajo nekaj tisoč metrov globokih vrtn. Vse to delo je ohranilo rudne rezerve na približno isti količini.

Pri vsem tem pa ni bila zanemarjena skrb za varnejše, manj naporno in manj zdravju škodljivo delo. Danes uporabljajo delavci vse vrste osebnih zaščitnih sredstev; uvedena mehanizacija pa zmanjšuje rudarjev telesni napor. Končno ni bilo pozabljeno na delavčevu počutje po delu. V zadnjih letih je bilo zgrajenih najmanj 200 modernih stanovanj, pa tudi lepše lice mesta samega je rezultat uspešnega dela rudnika.

Se nekaj številka za obdobje 1960 do 1967:

Celotni dohodek podjetja se je povečal za 4,5-krat, čisti dohodek pa za 8,9-krat. Skladi so se povečali za 17-krat, osebni dohodki pa za 5,4-krat. Številčno se kaže ta podatek takole: leta 1960 je bil povprečni osebni dohodek 28.330 Sdin, leta 1967 pa 164.900 Sdin. Leta 1960 je bilo porabljeno za stanovanjsko izgradnjo 4,6 milijona, v zadnjih treh letih pa preko 1 milijardo starih dinarjev.

Prav tako niso pozabili na mladino, ki bo delala pri rudniku še danes in jutri. V letih 1953 do 1967 je končalo šolanje na raznih šolah s pomočjo rudnika 160 mladih ljudi. Ob koncu leta 1967 pa se je šolalo 25 študentov na visokih in višjih šolah, 43 dijakov v srednjih šolah ter 66 učencev v rudarsko-industrijski šoli.

Tak je prav kratek pregled razvoja rudnika v zadnjih letih. Menimo, da lahko našim rudarjem iskreno čestitamo. Brez zadrege lahko trdimo, da je to največji uspeh v vsej zgodovini rudnika in da ima tokrat prvič od tega kos belega kruha tudi tisti, ki se za živim srebrom peha globoko pod zemljo.

Za prihodnost želimo rudarjem še nadaljnji napredek z rudarskim — srečno!

Inž. Ivan Gantar

Slikarska kolonija v Idriji

Letos, 28. februarja, je bila v Idriji uradno ustanovljena slikarska kolonija, tretja v Sloveniji. Slovesnost so se udeležili tudi družbeno-politični predstavniki obeh mest, ki že imata svoji koloniji, Zagorja in Škofje Loke. Srečanje z njimi je bilo prijetno in najbrž ne zadnje, saj bo prav ta pomembna kulturna pri-

reditev, ki bo vsako leto v vseh treh mestih, gotovo prispevala k njihovemu zblizanju.

Največ zaslug za nastanek slikarskih kolonij na Slovenskem imata slikarja Ive Šubic in Ivan Seljak-Čopić. Slednji je pomagal pri organizaciji zagorske kolonije, Šubic pa — ki je dal prvi pobudo za ustanavljanje slovenskih slikarskih kolonij — je letošnjo Prešernovo nagrado dobil med drugim tudi za uspešno organizacijo škofjeloške kolonije. Ker je tudi on prišel na slovesnost v Idrijo, sem ga prosil za kratek pogovor, ki ga na kratko povzemam.

Prve slikarske kolonije v Jugoslaviji so bile v Vojvodini. Med udeleženci (bili so iz vseh republik) so bili tudi slovenski slikarji, ki so se takoj navdušili za tak način približevanja likovne umetnosti širšemu krogu ljudi. Slikarji pridejo v mesto za deset do štirinajst dni in tu ali v okolici izberejo motive. Tako ljudje vidijo slikarje pri delu in lahko opazujejo, kako nastajajo umetnine, ki so zanje tem bolj zanimive, ker so vezane na njihov kraj. Nekaj mesecev kasneje je razstava, za katero mora vsak udeleženec kolonije dati določeno število del. Organizator kolonije obdrži po eno sliko vsakega od udeležencev in tako razmeroma poceni pride do dragocenega fonda umetniških slik. (Udeležencem kolonije plača le stroške bivanja v svojem kraju.) V času kolonije prireditelj lahko organizira tudi večere z umetniki, ki občinstvu tolmačijo svoja dela. Slikarske kolonije so torej pomembne v prvi vrsti zaradi uspešne estetske vzgoje večjega števila ljudi, so pa tudi najcenejša pot, po kateri mesta (organizatorji kolonij) pridejo do slikarskih umetnin.

Letošnja idrijska slikarska kolonija se bo pričela 15. avgusta, povabilu pa so se odzvali znani slovenski umetniki: Božidar Jakac, Miha Maleš, Ive Šubic, Ivan Seljak-Čopić, Miloš Požar, Milan Rijavec, Janez Sedej, Tone Leskovšek, Jože Cesar, Rafael Nemeč, Milan Bizovičar in Karel Zelenko. Od domačih slikarjev bodo sodelovali: Albin Vončina, Fanči Gostiša, Milan Trušnovec in Rafko Trpin.

Vinko Cuderman

TELESNA VZGOJA

LETNI OBRACUN PLANINSKEGA DRUSTVA

Idrijski planinci so polagali obračun dela v letu 1967 na rednem letnem občnem zboru 1. aprila 1968. O delu je obširno poročal predsednik inž. Ivan Gantar, ki je že v uvodu ugotovil, da je delo potekalo mnogo bolj umirjeno kakor prejšnja leta in da je društvo lahko posvetilo vsaj nekaj pozornosti tudi pravi planinskim problemom, čeprav se je tudi lani moralo v glavnem še baviti z gospodarskimi problemi. Nekateri bi radi dali prednost raznim obletnicam, proslavam in izletom, vendar nam je vsem postalo jasno, da je vse to mogoče samo tedaj, če so koče v redu, če je gospodarjenje solidno in zato bo upravni odbor še nadalje ostal hlapec planinstva, ki bo moral skrbeti, da bodo drugi lahko uživali vso lepoto naših planin.

Koča na Hleviških planinah je dala v tem letu upravnemu odboru največ dela in skrbi. Menjali sta se kar dve oskrbnici, ki sta pustili za seboj primanjkljaje. Končno smo našli dekle domačinko in upamo, da bo sedaj s to kočo vse v redu. Imela je din 22.109,17 bruto prome-

ta in je končno le ustvarila din 433,99 čistega dohodka. Prav ta številka pa nam kaže, da bi na tej postojanki lahko ustvarili mnogo več, saj je sedaj dostopna tudi z osebnimi avtomobili. Že letos pa bo tu potrebnih nekaj večjih popravil. Računamo, da bo koča kmalu dobila tudi elektriko.

Zavetišče na Jelenku je bilo v tem letu tista postojanka, s katero je imel upravni odbor najmanj skrbi, ker ima zelo dobro oskrbnico, ki je bila tudi nagrajena. Imelo je 70.066,10 din bruto prometa in je ustvarilo 16.245,91 din dohodka.

Zavetišče na Sivki je bilo med letom opuščeno v skladu s sklepom lanskega občnega zbora. To je bil v tem času edini možni izhod. Ker leži postojanka na transversali, smo prenesli žig h kmetu Vodičarju, kjer so planinci lahko našli tudi zasilno zatočišče. Ker je bivša oskrbnica v naši bivši postojanki odprla privatno gostilno, smo sporazumno sklenili, da bomo žig vsaj začasno izročili njej, ker je kot privatnica znala svoj lokal mnogo bolje urediti in voditi! Do opustitve je postojanka ustvarila 9.770,50 bruto prometa, od česar je ostalo din 301,27 čistega dohodka.

Koča na Javorniku je sicer imela nekoliko boljši obisk in bi bil lahko še mnogo boljši, če bi bila cesta vzdrževana v redu. Vsekakor smemo pričakovati, da bo obisk te lepe postojanke še naraščal, posebno ko bo na vrhu postavljen 6 m visok stolp, ki je že pripravljen, ker je sedaj zaradi zaraščenosti razgled zelo otežkočen. Koča je imela 12.059,17 din bruto prometa, ki pa ni kril stroškov in je imelo društvo din 517,12 izgube. Pri tem moramo seveda pripomniti, da je to nastalo zaradi velikih popravil, ki jih je terjala koča in jih bo terjala tudi v letu 1968, saj je bila skoraj popolnoma dotrajana.

»Dom rudarjev« na Vojskem je v tem letu le nekoliko povečal bruto promet na dinarjev 151.348,95 in je ustvaril din 14.608,28 čistega dohodka. To pa je bilo mogoče, ker so bila izvršena samo manjša vzdrževalna dela. Večje investicije pa bo dom zahteval že v naslednjem letu. Žal je tudi v tem letu ostala prelepa Vojskarska planota v turističnem pogledu popolnoma zapostavljena, ker je občina glavne turistične investicije usmerila v Črni vrh. Jasno je, da se vsega hkrati ne da napraviti, prav tako pa nam mora biti jasno, da te planote ne bomo smeli več dolgo zanemarjati. Nujno bo potrebno doseči, da bo cesta pozimi pluzena in da bo planota postala odprta tudi za zimski turizem.

Seveda pa nas zgornje številke ne smejo zavesti. Bruto promet na postojankah sicer izkazuje din 265.353,89 in od tega din 31.072,33 dohodka, od česar pa je treba odšteti še mnoge druge stroške in dajatve. Društvo je lahko samo z vestnim gospodarjenjem ustvarilo manjši presežek. Mnogo pa si obetamo od sklepa o oprostitvi občinskega prometnega davka, ki ga je končno sprejela naša občinska skupščina. Društvo je že na prvi seji sklenilo, da bo ta znesek v celoti porabilo za investicijska dela na postojankah. Bil je skrajni čas.

Lani je imelo društvo 335 starejših članov, to je 83 več kot prejšnje leto, dalje 251 mladincev in 147 pionirjev — pri mladih planincih imamo torej padec kar za 141. Zgodilo se je namreč, da je bil vestni vodja mladine Andrej Crnologar začasno prekinil z delom. Sedaj pa je zopet na kandidadni listi in prepričani smo, da bo zamujeno kmalu nadoknadeno. Kljub temu pa je mladinski odsek še vedno dosegal

prav lepe uspehe in je edini gojil organizirano izletništvo.

Tudi ostali poročevalci so lahko govorili o večjih in manjših uspehih, zato moramo biti z delom društva kar zadovoljni. To je bilo razvidno tudi iz poročila nadzornega odbora, ki se je v glavnem naslanjalo na uradni finančni pregled finančnega poslovanja društva, ki je ugotovilo samo nekaj zahtevkov v zvezi s pravilnim tolmačenjem raznih predpisov. Nadzorni odbor je v razrešnici predlagal tudi posebno pohvalo za gospodarja Janeza Likarja in računovodkinjo Ivanko Likarjevo za njuno požrtvovalno delo.

Pri volitvah je bil nato soglasno izvoljen nov upravni odbor s 13 člani, za predsednika pa ponovno inž. Ivan Gantar.

Program dela za tekoče leto je sicer kratek, vendar obsega vse nujne izboljšave, ki so v glavnem investicijskega značaja, društvo pa bi želelo že v tem letu posvetiti večjo pozornost izletništvu in rekreaciji svojega članstva.

S. L.

LOVSTVO

OBCNI ZBORI LOVSKIH DRUŽIN SO ZA NAMI

Na tretji seji upravnega odbora lovske zveze Idrija je bilo med ostalim sklenjeno, naj bi bili občni zbori lovskih družin v teku meseca aprila 1968. Vse družine so se sklepa držale. LD Dole in Krekovše sta občni zbor imeli že konec meseca marca, LD Cerkno, Sp. Idrija in Idrija v aprilu, lovska družina Otavnik pa je letošnji praznik dela praznovala z občnim zborom.

Na občnih zbore petih družin so sodelovali v razpravah člani upravnega odbora zveze, dve družini pa nista čutili potrebe po pomoči zveze in sta sami v splošno zadovoljstvo podali obračun dela, kritično presodili vse uspehe in neuspehe v lovskem letu 1967/68. V več družinah so občni zbori ugotovili, da na splošno populacija ni potrebna disciplina v toliki meri kot ravno v lovskih vrstah. Lovci posedujejo orožje za lov. Pogostokrat pride pred lovom in po njem v stik z ljudmi. Zato je njegova dolžnost, da nikogar ne ogroža na lovu ne izven lova. Na lovu mora uporabljati samo določene kalibre pušk in municije. Orožje mora uporabljati tako, da je divjad usmrčena z najmanjšimi mukami. Lovci lovijo določene vrste divjadi samo v določenih mesecih. Se odlov roparic, to je nezaščitene divjadi, danes ni več tako enostaven. Kljub škodljivosti nekaterih vrst dlakaste in pernate divjadi pa morajo biti le-te zastopane v loviščih v primerni količini. Pogostokrat je našemu lovcu težko razumeti, da mora biti primeren tudi stalež lisic, skobcev, kraguljev, kanj itd. Lovčeva dolžnost pa je, da roparice drži na kratkem, da se ne razmnožijo na račun druge divjadi.

Na nekaterih občnih zboreh so predlagali, naj bi povišali nagrade za pokončavanje roparic; znašale naj bi polovico vrednosti uplenjene zaščitene divjadi. Lovske družine ne bi prenesle tako velikih izdatkov za pokončavanje roparic. Vsak član je dolžan prispevati z delom v lovišču. Kolikor ne opravi določenega dela, je dolžan vplačati v blagajno družine vred-

nost tistega dela. Pokončevanje roparic pa tudi nadomešča delo, ki smo ga dolžni opraviti v lovišču.

V disciplino spada lov v lovišču, ki ga upravlja lovska družina, katere član je. Kot gost lahko lovi tuzemski in inozemski lovski turist. Lovec mora spoštovati meje lovišča, ne smeta ga zavajati koristoljubje in lovska strast, da bi zasledoval divjad v sosednje lovišče. Podobna kršitev se je obravnavala na zboru. Ni pravičnega in pravnega odstrela brez discipline. Z nepravilnim odstrelom lahko pokvarimo obstoječi starostni sestav divjadi. Podobne napake lahko nastopijo zaradi odstrela pri nepravilnem spolnem razmerju. Se ni tako dolgo, ko je odstrelitev mladiča ali srne veljala za lovsko nepravilno, danes pa znanstveno ugotavljamo, da se mora poleg moške odstreliti tudi ženska divjad in da mora biti negativna selekcija že pri mladičih. Zaradi takih načel pri odstrelu se marsikdo ni upal prevzeti odgovornosti.

Načrt odstrela za lovno leto 1967/68 na območju Zveze za glavne tri vrste divjadi je bil opravljen tako:

Srnjad planirano	380 km	odstreljenih	76,6 %
Gamsi planirano	53 kom	odstreljenih	73,6 %
Zajci planirano	385 kom	odstreljenih	69,6 %

Nič manj važna zadeva, ki pa se je obravnavala le v dveh družinah, je komisijski pregled uplenjene divjadi. Vsa uplenjena divjad mora biti komisijsko pregledana. Komisija (tričlanska) pregleda, kako je bila divjad zadeta, ugotovi se vsaj približna starost, kakšno trofejo je nosila, datum in kraj uplenitve, nadmorska višina in še druga zapažanja. Poleg poročil o gošpodarjenju v loviščih so poročali tudi blagajniki. Ta poročila, razen častnih izjem, so bila premalo povezana med seboj. Denarni pokazatelji so razvidni iz pismenih blagajniških poročil, pogostokrat pa so izostali količinski pokazatelji. Udeleženci občnega zbora so tudi zahtevali pojasnila o izdatkih, ki so jih imele lovske družine pri odpravljanju prodane divjadi, o prispevku in trošenju lovskega sklada pri Zvezi itd.

Tudi z inozemskim lovskim turizmom ni bilo ponekod vse v redu. Člani upravnega odbora LD, ki so zadolženi za to vrsto dela v družini, se niso držali obstoječih pravilnikov.

Inozemski lovski turist mora pred odhodom v lovišče plačati dnevno lovno pristojbino, če je pavšalist, pa pavšal za celo lovno sezono v tuji konvertibilni valuti.

Za dolgoletno delo v lovskih organizacijah in lovski kinologiji je bil ob 70-letnici življenja predlagan za častnega člana lovske družine Javornik tovariš Mirko Lampe iz Idrije.

Ta predlog je lovski kolektiv z odobravanjem sprejel. Tiste družine, ki na prejšnjem občnem zboru niso sprejele pravil lovske družine, so to storile sedaj. Na več zborih je bilo govora tudi o družinskih poslovnikih, ki jih je treba uskladiti z novo lovsko zakonodajo in pravilniki družin.

Na zborih so razpravljali tudi o bonitiranju lovišč ter sestavi letnega in petletnega lovskegospodarskega načrta, ki ga bodo lovske družine morale dati v potrditev skupščini občine Idrije. Izbrani so bili tudi delegati za občni zbor Zveze, ki bo predvidoma v juniju. Delegati se bodo seznanili z delom in poslovanjem Zveze. Izvoljen bo tudi nov izvršni, upravni in nadzorni odbor naše lovske zveze.

Venceslav Štravs

ŠAH

Januarski brzoturnirji: Idrijski šahisti so začeli letošnjo šahovsko sezono z brzoturnirji v hotelu »Nanos«. Udeleževali so se jih največ starejši šahisti, saj hotelski prostori niso primerni za mladino in za resno šahiranje.

Na šestih brzoturnirjih, ki so služili kot priprava za prvenstvo Primorske, je Kovač zmagal petkrat in Jurij Jereb enkrat. Od ostalih šahistov so imeli največ uspeha še Troha, Bajc, Kanduč, Ravnaher in Majnik.

Primorsko brzopotezno prvenstvo: Šahovski klub »Nanos« v Postojni je organiziral 11. februarja IV. brzopotezno prvenstvo Primorske za posameznike. Sodelovalo je 45 igralcev iz vseh krajev Primorske. Idrijo so zastopali Bajc, Crnobrnja, Kovač in Troha. Tekmovali so v treh skupinah. Naši šahisti so imeli v predtekmovanju le malo uspeha: Troha je bil V., Crnobrnja VIII. v I. skupini, Bajc X. v II. skupini, le Kovaču je uspelo zmagati v III. skupini in se plasirati v finale.

V finalnih borbah je sodelovalo 12 najboljših šahistov. Lanski prvak Milinkovič iz Kopra je s pomočjo svojih štirih klubskih igralcev prepričljivo zmagal, naš Kovač pa je bil drugi in tako ponovil lep uspeh iz lanskega leta.

To prvenstvo je ponovno pokazalo, da imajo največ uspeha šahisti iz krajev, kjer redno odigravajo mesečne hitropotezne turnirje, kar bi morali delati tudi idrijski šahisti.

Turnir tovarne »Kolektor«: Sindikalna podružnica je organizirala s sodelovanjem šahovskega kluba II. turnir za prvenstvo sindikalne podružnice, ki je bil hkrati tudi turnir za osvoboditev IV. kategorije. Sodelovalo je 12 igralcev. Po enomesečnih zanimivih borbah je bil po dvo-krožnem sistemu vrstni red naslednji:

1. Erjavac 18,5 točk,
2. Ivan Čerin 18 točk, osvojil IV. kat.,
3. Milan Kogej 16 točk, osvojil IV. kat.,
4. Stanko Rupnik 14,5 točk,
5. Jože Vehar 12,5 točk,
6. Franc Kacin 12 točk, osvojil IV. kat.,
7. Urban Cigale 11,5 točk, osvojil IV. kat. itd.

Zmagovalec je postal torej ponovno lanski prvak in že drugič osvojil prehodni pokal. Tokrat je imel odlična tekmeca v Čerinu in Kogej, ki sta popustila šele proti koncu. Prijeto sta presenetila tudi nova četrtokategornika Cigale in Kacin. Prvoplasirane je sindikalna podružnica nagradila s knjižnimi nagradami.

Simultanka: Klub mladih in šahovska sekcija sta organizirala 1. marca v Klubu mladih simultanko s prvokategornikom Silvom Kovačem. Sodelovalo je 17 šahistov iz šol in podjetij. Po treh urah igranja je Kovač dobil 15 partij, eno je remiziral s študentom Silvijem Jerebom, eno pa zgubil z rođdarjem iz »Kolektorja« Urbanom Cigaletom.

Primorsko ekipno prvenstvo: V prvem roku ekipnega prvenstva Primorske za leto 1968 in pokal predsednika republike sta se srečali 10. marca v Idriji ekipi Idrije in Tolmina na 8 deskah. Dvoboj bi se bil moral odigrati na 10 deskah, vendar pa obe ekipi nista imeli ženskih predstavnic na zadnjih dveh deskah. Po zanimivih štiriurnih borbah se je dvoboj končal s prepričljivo zmago Idrije 6:2. Izid srečanja na prvih štirih deskah, kjer so tekmovali za pokal pred-

sednika, pa je bil celo 4:0 za Idrijo. Z dobro igro so se odlikovali predvsem Janko Šinkovec, Drago Kanduč in Silvo Kovač. Posamezni rezultati:

1. Kovač—Taljat 1:0
2. Jereb—Bukudur 1:0
3. Troha—Bašič 1:0
4. Šinkovec—Leban 1:0
5. Bajc—Rankavič 1(2:1)2
6. Kanduč—Rutar st. 1:0
7. Logar—Rutar ml. 0:1
8. Šturm—Vouk 1(2:1)2

S to zmago so se Idričani uvrstili v drugo kolo, v katerem so dobili dvoboj s Portorožem brez borbe. Tako bi morali idrijski šahisti sodelovati v finalnem dvoboju z zmagovalcem dvoboja Koper—Anhovo. Toda do dvoboja ni prišlo, ker je Primorska šahovska zveza nerazumljivo spremenila propozicije tekmovanja in določila, da se 24. marca odigra v Anhovem dvoboju Idrija—Anhovo in šele zmagovalec tega dvoboja naj bi odigral dvoboj s Koprom. Idričani so takoj protestirali, posebno še, ker se je takrat moral njihov najboljši šahist Kovač udeležiti republiškega prvenstva v Ljubljani, kar so odločujoči dobro vedeli. Kljub temu pa je morala Idrija nastopiti v Desklah oslABLJENA in je dvoboj zgubila s 4:6. Za Idrijo so nastopili Crnobrnja (pol točke), Jereb (0), Šinkovec (pol), Troha (0), Raunacher (0), Bajc (1), Šturm (1), Logar (1), Zdenka Mauser (0), na 10. deski pa Idrija ni imela predstavnic. S tem porazom so Idričani izpadli iz nadaljnje borbe. Zaradi nadaljnjih nesporazumov med Anhovim in Koprom pa do te borbe tako ni prišlo in so šahisti Anhovega postali ekipni prvaki Primorske brez prave športne borbe.

Republiško brzopotezno prvenstvo v Ljubljani je bilo 24. marca v šahovskem domu. Predstavniki Primorske je bil Silvo Kovač iz Idrije, medtem ko se Milinkovič iz Kopra ni pojavil. Sodelovalo je 42 igralcev, ki so bili razdeljeni v tri skupine. Kovač je nastopil v I. skupini, osvojil je tretje mesto ter se uvrstil v finale, kjer je sodelovalo 18 najboljših. Mnogi znani mojstri in kandidati iz Ljubljane in Maribora so presenetljivo izpadli že v predtekmovanju, tako da je finale potekal v znamenju mladih slovenskih šahistov. Tudi finalne borbe je naš Kovač začel odlično in je v I. kolu celo premagal kasnejšega prvaka Žagarja iz Maribora. Kazalo je, da bo Kovač ponovil uspeh iz leta 1965, ko je osvojil 5. mesto, vendar pa mu je v finalu zmanjkalo moči in je osvojil 10. mesto, kar je za njegovo možnost treninga brzopotezne igre zelo lep uspeh!

Občinsko ekipno prvenstvo za pionirje: V Idriji je bilo 21. aprila ekipno prvenstvo pionirjev iz osemletk. V polfinalnem srečanju so pionirji iz Idrije premagali Črni vrh s 4:2, Cerkno pa Sp. Idrijo s 3,5:2,5. V finalni borbi je Idrija premagala Cerkno s 5:1, v borbi za 3. in 4. mesto pa sta Sp. Idrija in Črni vrh igrala neodločeno 3:3.

Med pionirji smo videli mnogo zanimanja za šah, med njimi so bili tudi taki, ki že prav dobro premikajo figure po šahovnici in jim bo moral v bodoče posvetiti več pozornosti; zato so v Idriji že nabavili demonstracijsko desko, ki bo služila za pouk teorije. Med posamezniki je treba omeniti 12-letno Mojco Sever iz Sp. Idrije, ki je v dveh igrah dobila poldrugo točko.

S. Kovač

Ohranili jih bomo v lepem spominu . . .

Ivana Lukan roj. Beričič, gospodinja iz Sp. Idrije 1, rojena 17. 6. 1888 v Sp. Idriji, je umrla 20. 2. 1968 v Sp. Idriji.

Vincenc Bolčina, cestni delavec v pokoju iz Godoviča 73, rojen 20. 7. 1907 v Godoviču, je umrl 20. 2. 1968 v Godoviču.

Lucija Kogej roj. Skok, gospodinja iz Idrije, Vodnikova 5, rojena 14. 12. 1885 na Prapetnem, je umrla 21. 2. 1968 v Idriji.

Filip Mohorič, cestni delavec v pokoju iz Idrije, V. Mohoriča 3, rojen 19. 4. 1906 v Idriji, je umrl 22. 2. 1968 v Idriji.

Franc Menard, upokojeni rudar iz Idrije, Triglavka 49, rojen 1. 2. 1888 v Idriji, je umrl 25. 2. 1968 v Idriji.

Milan Kogoj, uslužbenec v pokoju iz Idrijskih Krnic 19, rojen 21. 5. 1927 v Masorah, je umrl 25. 2. 1968 v Idrijskih Krnicah. V aktivno delo za NOV se je vključil že konec leta 1942. Zaradi izdaje so ga 21. 3. 1943 odpeljali Italijani v zapor, kjer je bil do konca leta. Po vrnitvi iz zapora je nadaljeval z aktivnim delom, sredi leta 1944 pa je vstopil v operativne enidine, kjer se je bojeval do osvoboditve. Za požrtvovalnost in hrabrost je prejel več odlikovanj.

Franc Kogoj, kmet iz Idrijskih Krnic 19, rojen 25. 10. 1897 v Masorah, je umrl 28. 2. 1968 v Idrijskih Krnicah. Tudi on je začel delati za NOV že konec leta 1942. Zaradi izdaje so tudi njega Italijani odpeljani v zapor z mlajšim sinom Milanom 21. 3. 1943, kjer je ostal do konca leta. Po vrnitvi iz zapora je tudi on nadaljeval

z aktivnim delom. V NOV sta se bojevala dva njegova sinova. Nesrečno naključje je zahtevalo, da sta umrla z mlajšim sinom v presledku treh dni.

Jožica Gnezda, gospodinja iz Gor. Kanomlje 7, rojena 9. 10. 1946 v Gor. Kanomlji, je umrla 28. 2. 1968 v Gor. Kanomlji.

Marija Kosmač roj. Podobnik, gospodinja iz Sp. Kanomlje 20, rojena 11. 2. 1899 v Sr. Kanomlji, je umrla 4. 3. 1968 v Idriji.

Rafael Car, upokojeni rudar iz Idrije, IX. korpusa 3, rojen 24. 9. 1913, je umrl 4. 3. 1968 v Sp. Idriji. Bil je borec I. proletarske brigade, ki je prišla na jugoslovansko bojišče že konec leta 1943. Pozneje je bil premeščen v 26. protitankovsko divizijo na Visu. Udeležil se je bojev za osvoboditev Mostarja, Sirokega brega, Bihača, Trogirja itd. in je bil odlikovan z medaljo za zasluge za narod in medaljo hrabrosti.

Ivana Vidmar roj. Majnik, gospodinja iz Idrije, Rudarska 16, rojena 6. 2. 1898 v Idriji, je umrla 5. 3. 1968 v Idriji.

Neža Velikajne roj. Lapajne, gospodinja iz Idrije, Grilčeva 6, rojena 5. 1. 1884 v Krnicah, je umrla 12. 2. 1968 v Idriji. Bila je mati številne družine, prava partizanska mati. V NOV se je bojevalo pet njenih sinov, od katerih sta dva padla. Njena hčerka in mlajši sin pa sta bila internirana v Nemčiji.

Franc Kenda, zidar iz Otaleža 34, rojen 28. 12. 1936 v Masorah, se je smrtno ponesrečil v rudniku in je umrl 12. 3. 1968 v Idriji.

- Stefan Rejc, kmet iz Dolov 11, rojen 18. 12. 1905 v Doleh, je umrl 13. 3. 1968 v Doleh.
- Frančiška Poženel, kuharica iz Sp. Idrije 1, rojena 27. 1. 1883 v Črnem vrhu, je umrla 14. 3. 1968 v Sp. Idriji.
- Valentin Kokalj, pisar v pokoju iz Idrije, Kap. Mihevca 2, rojen 11. 2. 1898 v Idriji, je umrl 16. 3. 1968 v Idriji.
- Frančiška Pulita roj. Razložnik, kmetovalka iz Godoviča 32, rojena 9. 10. 1904 v Godoviču, je umrla 18. 3. 1968 v Godoviču.
- Vincencij Poženel, upokojeni rudar iz Idrije, Rudarska 14, rojen 22. 1. 1886 v Idriji, je umrl 18. 3. 1968 v Idriji. Za NOV je začel delati že konec 1. 1942. V vrstah NOV so se bojevali trije njegovi otroci, dva sinova in hčerka, od katerih je eden padel. Tudi po vojni je bil še vrsto let zelo aktiven, posebno v organizaciji ZVVI.
- Frančiška Jurjavčič roj. Velikajne, gospodinja iz Idrije, Kosovelova 39, rojena 12. 12. 1879 v Sp. Kanomlji, je umrla 22. 3. 1968 v Idriji.
- Marija Klavžar, gospodinja iz Godoviča 38, rojena 15. 11. 1912 v Godoviču, je umrla 26. 3. 1968 v Godoviču.
- Matevž Lapanje, kmetovalec iz Idrijskih Krnic 4, rojen 8. 9. 1880 v Krnicah, je umrl 2. 4. 1968 v Idrijskih Krnicah. Bil je oče številne družine. Eden sinov mu je padel v NOV, drugi sin mu je umrl v Mostarju takoj po vojni kot pripadnik NOV in JLA. Leta 1943 pa mu je eden sinov umrl v italijanski vojski.
- Viktorija Cuk, gospodinja iz Predgriz 38, rojena 30. 11. 1907 v Predgrizah, je umrla 8. 4. 1968 v Predgrizah.
- Ana Gruđen, roj. Čerin, gospodinja iz Idrije, Prešernova 10, rojena 7. 7. 1890 v Idriji, je umrla 8. 4. 1968 v Idriji.
- Elizabeta Rupnik, roj. Semrl, gospodinja iz Mrzlega loga 13, rojena 21. 9. 1906 v Mrzlem logu, je umrla 9. 4. 1968 v Mrzlem logu.
- Jožef Kržišnik, upokojeni rudar iz Idrije, Platiševa 7, rojen 15. 8. 1885 v Idriji, je umrl 14. 4. 1968 v Idriji.
- Marjana Burnik roj. Jurjavčič, gospodinja iz Sp. Idrije 38, rojena 4. 8. 1897 v Sr. Kanomlji, je umrla 19. 4. 1968 v Sp. Idriji.
- Julijana Skvarča roj. Bajt, gospodinja iz Sp. Idrije 1, rojena 5. 1. 1886 na Vojskem, je umrla 20. 4. 1968 v Sp. Idriji.
- Marija Šemrov roj. Seljak, gospodinja iz Godoviča 8, rojena 27. 3. 1901 v Čevici pri Logatcu, je umrla 20. 4. 1968 v Godoviču.
- Ludjevit Šinkovec, višji finančni kontrolor v pokoju iz Idrije, Ljubljanska 9, rojen 17. 7. 1899, je umrl 25. 4. 1968 v Idriji. Po študiju na bivši idrijski realki ga je pot vodila po vsej naši domovini. Sodeloval je v NOV po Bosni in Srbiji. Bil je 80-odstotni vojaški invalid iz NOV. V najlepšem spominu ga bodo ohranili številni prijatelji iz Idrije, posebno pa vsi realčani, saj se je prav letos zelo veselil snidenja z njimi.
- Ivan Pervanje, rudar iz Sp. Idrije 112, rojen 30. 3. 1936 v Plužnah, je umrl 27. 4. 1968 v Idriji.
- Marija Leskovec roj. Hladnik, gospodinja iz Dolov 3, rojena 1. 1. 1912 v Doleh, je umrla 2. 5. 1968 v Doleh. Kot mati zelo številne družine je z velikim trudom vzgojila svoje otroke ter jih spravila h kruhu in ko bi se lahko nekoliko oddahnila, jo je prerana smrt iztrgala iz številnega ožjega sorodstva.
- Marija Ana Lapajne roj. Tratnik, gospodinja iz Idrije, Studentovska 11, rojena 22. 7. 1884 na Vojskem, je umrla 13. 5. 1968 v Idriji.
- Ciril Govekar iz Dolov 1, rojen 16. 6. 1929 v Jeličnem vrhu, je umrl 18. 5. 1968 v Doleh.
- Jožef Car, upokojeni rudar iz Idrije, Kajuhova 10, rojen 5. 2. 1890 v Idriji, je umrl 19. 5. 1968 v Idriji.
- Ivan Gnjezda, upokojeni mizar iz Idrije, H. Freyerja 9, rojen 14. 6. 1888 v Idriji, je umrl 19. 5. 1968 v Idriji.
- Andrej Jurjavčič, upokojeni zidar iz Idrije, Levstikova 8, rojen 26. 11. 1901 v Idriji, je umrl 22. 5. 1968 v Idriji.
- Franc Skvarča, kmet iz Kanjega dola 10, rojen 4. 2. 1903 v Kanjem dolu, je umrl 10. 4. 1968 v Sempetru pri Gorici. V NOV je vstopil 12. 2. 1943, najprej v Vojkovo četo. Po Vojkovi smrti je bil premeščen na Dolenjsko v Cankarjevo brigado, kjer je bil težko ranjen in je ostal 50-odstotni invalid. Po osvoboditvi se je vrnil na svojo skromno kmetijo. Za svoje izredne zasluge in hrabrost je prejel več vojaških odlikovanj.
- Franc Erjavec iz Ljubljane—Tabor, rojen 26. 9. 1892 v Idriji, je umrl 13. 2. 1968 v Ljubljani.
- Srečko Troha, upokojeni mizar iz Idrije, Srebrničeva 2, rojen 20. 11. 1909 v Idriji, je umrl 11. 2. 1968 v Ljubljani. Bil je borec v prekomorskih enotah v letalstvu. V NOV je vstopil 5. 5. 1944 v daljni severni Afriki. Udeležil se je več težkih bojov za osvoboditev domovine. Po vojni je bil dalj časa zelo aktiven družbeno politični delavec in je bil tudi izvoljen za občinskega odbornika.
- Katarina Medved, gospodinja iz Idrije, S. Rozmana 2, rojena 13. 4. 1894 v Sebrljah, je umrla 20. 2. 1968 v Ljubljani. Za NOV je začela delati leta 1943. Njen edini sin se je bojeval v NOV od jeseni 1943 do konca vojne.
- Franc Čibej, upokojeni rudar iz Idrije, Wolfovo stopnišče 2, rojen v Idriji 6. 12. 1889, je umrl 19. 2. 1968 v Ljubljani.
- Marija Novak roj. Jereb, gospodinja iz Ledinskih Krnic 19, rojena 23. 11. 1911 v Ledinskih Krnicah, je umrla 12. 3. 1968 v Ljubljani.
- Alojz Jurjavčič iz Ljubljane, Stari trg 9, rojen 20. 6. 1899 v Idriji, je umrl 24. 2. 1968 v Ljubljani.
- Frančiška Oman roj. Flander iz Vevč 184, rojena 18. 2. 1897 v Idriji, je umrla 22. 2. 1968 v Ljubljani.
- Emilija Mazaj roj. Kogej iz Šmarja-Sapa 12, rojena 2. 11. 1907 v Idriji, je umrla 24. 2. 1968 v Ljubljani.
- Viktorija Kumer iz Ljubljane, cesta v Rožno dolino 10, rojena 16. 4. 1891 v Idriji, je umrla 18. 2. 1968 v Ljubljani.
- Franc Lapajne z Jesenic, Cesta Franceta Prešerna 20, rojen 18. 9. 1887 na Vojskem, je umrl 19. 4. 1968 na Jesenicah.
- Albin Novak iz Cerovice 12, rojen 23. 3. 1909 v Idriji, je umrl 24. 4. 1968 v Cerovici.
- Franc Velikajne iz Kapele, rojen 3. 12. 1900 v Idriji, je umrl 10. 4. 1968 v Bjelovaru.
- Marija Trček roj. Lapajne iz Medvedjega brda 41, rojena 27. 3. 1908 v Jeličnem vrhu, je umrla 18. 4. 1968 na Medvedjem brdu.

ROMAN PONIŽ, redni profesor fakultete za elektrotehniko v Ljubljani in urednik Elektrotehniškega vestnika, iz Ljubljane, Janežičeva 1, rojen v Idriji 23. 1. 1904, je umrl 1. 3. 1968 v Ljubljani.

Njegova nenadna smrt je zelo pretresla Idrijčane, posebno pa vse sošolce realčane! Izšel je iz dokaj skromnih družinskih razmer, vendar si je pridobil s svojo vztrajnostjo vse tri akademske naslove. Ko je maturiral na naši realki, je odšel v Ljubljano najprej na filozofijo, diplomiral za inženirja elektrotehnike, postal asistent na strojnem inštitutu, nato pa prešel k profesorju Milanu Vidmarju, pri katerem je bil tudi promoviran za doktorja tehniških ved. Ostal je na ljubljanski univerzi do prerane smrti, najprej kot docent, nato kot izredni in končno kot redni profesor. Vzgojil je neštete strokovne kadre, ki ga bodo ohranili v spominu kot izredno dobrega človeka in vzgojitelja.

Napisal je mnogo strokovnih razprav iz svojega področja, vmes pa tudi dve pomembni knjigi, ki sta bili tudi prevedeni. Njegova dela so upoštevali tudi mnogi svetovni znanstveni krogi, njegovo ime se je pojavljalo skoraj v vseh znanstvenih revijah po svetu, kar nam dokazuje, da je bil velik strokovnjak na področju elektrotehnike.

Na fakulteti za elektrotehniko je bil večkrat dekan, zasedal pa je tudi mnoga visoka in častna mesta. Posebno priznanje je dobil leta 1951 s Prešernovo nagrado.

Idrijski rojaki se ga bodo vedno spominjali kot zelo skromnega človeka, ki nikoli ni pozabil svojega rojstnega mesta, kamor je vedno rad prihajal, Idrija pa ga bo uvrstila med svoje velike rojake.

Obračun »Idrijskih razgledov« za leto 1967

Dohodki:

1. Naročnina	din 1.883,50
2. Oglasi	din 5.300,—
3. V breme muzeja	din 6.631,58
Skupaj	din 13.815,08

Izdatki:

1. tiskarski stroški	din 12.122,80
2. stroški razpošiljanja	din 168,28
3. honorarji	din 1.524,—
Skupaj	din 13.815,08

Uprava